

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra historie

Petr Zajonc

**KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER III. ŘÁDU SV. FRANTIŠKA
V POVÁLEČNÉM ČESKOSLOVENSKU (1945–1969)**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Karel Podolský

Olomouc 2023

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou diplomovou práci zpracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury a po konzultacích s vedoucím práce.

V Olomouci 11. května 2023

Rád bych poděkoval PhDr. Karlu Podolskému, vedoucímu práce, za cenné rady a připomínky. Děkuji Mgr. Emě Šimkové, Ph.D. za velmi cenné rady k pochopení problematiky církevního života. Děkuji rovněž generální představené kongregace Mgr. Martě Cincialové, Th.D. (S. Lucie) a konventní vikářce ctihodné sestře Cecílii z opavského řeholního domu Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka, že mě s pochopením mezi sebe přijaly a studium nezbytných materiálů mi umožnily. Děkuji Mgr. Vítu Němci, Ph.D. za poskytnutí nezbytných informací k osobě Aloise Richtera. Děkuji také za věcné rady Mgr. Anetě Páralové a všem, kteří mi během práce jakýmkoli způsobem pomohli.

Obsah

Úvod.....	5
1. Dějiny Kongregace Milosrdných sester III. řádu svatého Františka (1844–1945).....	8
2. Následky 2. sv. války a jejich vyrovnání (1945–1950).....	16
2.1. Válečné škody	17
2.1.1. Válečné škody v klášteře v Hradci nad Moravicí.....	19
2.1.2. Válečné škody v klášteře ve Slavkově u Opavy.....	20
2.1.3. Válečné škody v klášteře v Osoblaze	21
2.1.4. Válečné škody mateřince a ošetrovatelské školy v Opavě	21
2.2. Nucená migrace sester kongregace Milosrdných sester německé národnosti	26
3. Kongregace v prvních letech totalitního režimu (1950–1960).....	31
3.1. Proticírkevní Akce Ř.....	32
3.2. Další persekční nařízení a jejich důsledky	35
4. Kongregace v socialismu s „lidskou tvář“ (1960–1969).....	40
5. Závěr.....	47
Seznam pramenů a literatury	49
b) Literatura	52
Další zdroje.....	53
Seznam příloh.....	55
Alois Richter.....	56
První díl kroniky kongregace	58
Obrazová příloha	63
Tabulky k válečným škodám.....	66

Úvod

V křesťansko-židovském prostoru Evropy byla římskokatolická církev po celá staletí vystavována konfliktům a sporům, během nichž se více či méně dostávala do ústraní. Ustála jednotlivé spory se světskou mocí, přežila války i totalitní režimy. Vydržela existovat dlouhé dekády v izolaci, aby pokaždé nakonec všem svým bytím připomněla to, čeho je největším představitelem – víry ve věčnost.

Kongregace Milosrdných sester III. Řádu svatého Františka v Opavě je jedním z mnoha článků této církve s bohatou historií, dosud však nebyla nikterak systematicky zkoumána. Řadí se k mnoha podobným společenstvím, jež nejsou běžně otevřena široké veřejnosti. Jakákoli další studie těchto komunit proto umožňuje nové a hlubší poznání doposud důkladně nepoznaného světa. Sem patří i tento výstup z dlouhodobého výzkumu, snažící se alespoň částečně přispět k vytvoření celistvějšího pohledu na fungování jednotlivých církevních společenství v období totalit. I kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka v Opavě byla po dlouhou řadu let spíše uzavřenou komunitou, jež se hlavně soustředila na plnění svého základního poslání. Tomu odpovídá i současný stav bádání o historii námi sledované kongregace. Neexistuje žádná ucelená odborná literatura, která by umožňovala akademické či laické veřejnosti tuto řeholní komunitu blíže poznat. O dějinách společenství stručně pojednávají pouze diplomové práce Štěpánky Gecové¹ a Petra Tesaře, které vznikly před 20 lety, nejsou tedy běžně dostupné v elektronické formě.²

Práce si klade za cíl studium kongregace v období let 1945–1969. Vymezení časového horizontu odpovídá snaze zachytit přechod řeholního společenství mezi dvěma totalitami a počátky jeho existence v režimu, který trval více než 40 let. K pochopení podoby řeholního života v totalitním režimu si práce vymezila několik hlavních otázek. Lze zde zařadit otázku vypořádání se s válečnými škodami, nuceného odsunu sester německé národnosti v poválečné společnosti, změny činnosti řeholnic v druhé polovině padesátých let, či důsledky II. Vatikánského koncilu. Všechny tyto chronologicky řazené události měly na kongregaci značný vliv. Jejich zkoumáním lze zjistit, jak se uvedené duchovní společenství v průběhu let

¹ GECOVÁ, Štěpánka. *Dějiny Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka a její písemnosti 1844–1970*. Olomouc 2002 (Diplomová práce).

² TESAŘ, Petr. *Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka na severní Moravě a ve Slezsku 1844–1938*. Opava 2000 (Magisterská diplomová práce).

adaptovalo na určité změny, ke kterým v dané době docházelo, a jak specificky bylo těmito milníky ovlivněno.

Studie se na úvod věnuje popisu historické geneze kongregace od jejího založení až po rok 1945, představuje kongregaci v jejich počátcích a postupných proměnách. Stěžejním pramenem této kapitoly byl první díl „kroniky“ k obecným dějinám kongregace.³ Veškeré zápisy „kroniky“ jsou jejím autorem Aloisem Richterem pro období 1844–1941 sepsovány retrospektivně, tudíž pro toto období nelze hovořit o kronice v pravém slova smyslu. Definici kroniky splňují zápisy až rokem 1942, v němž dílo vzniklo. Totéž platí i pro druhý díl „kroniky“ popisující léta 1938–1971, který byl z vnitropolitických důvodů v Československé republice sepsaný zpětně nejdříve v roce 1986. Rovněž tento díl posloužil k popisu doby 1945–1969 a byl ve zbytku práce využit.⁴ Přesto studie pro zjednodušení práce běžně využívá termín *kronika* i pro roky 1844–1941 a 1945–1969. Alois Richter se sepsáním kroniky stal velice důležitou součástí dějin kongregace, a proto mu je v závěru práce věnována samostatná pasáž. V přílohách se pro hlubší studium zmíněných pramenů nachází taktéž analýza prvního i druhého dílu kroniky.

Jelikož se práce zabývá konkrétní kongregací, byly pro práci v drtivé většině využívány archiválie různého charakteru (tj. úřední dokumenty, opisy úředních dokumentů, úřední a osobní korespondence, oběžníky, dochovaná vládní nařízení, paměti členek kongregace, dokumenty ekonomické povahy, obrazová příloha k poškození ošetřovatelské školy v Opavě aj.) z archivu kongregace v Opavě, umístěném na adrese Kylešovská 8. Pro doplnění problematiky změny činnosti řeholních sester v 50. letech o konkrétní data sester pracujících ve zdravotnictví byla využita dokumentace oddělení centrální spisovny Fakultní nemocnice v Olomouci, v němž se nacházejí osobní spisy ošetřovatelek Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka v Opavě a Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Důležité informace a obrazová příloha k osobnosti Aloise Richtera mi byly rovněž poskytnuty prostřednictvím Víta Němce z olomouckého Arcibiskupství.

Odborná literatura byla s ohledem na výše uvedené skutečnosti nezbytná zejména pro doplnění a pochopení kontextu doby v jednotlivých časových etapách. K osvojení obecné problematiky

³ Jedná se o první z celkového počtu 4 dílů, které pojednávají o obecných dějinách celé kongregace v rozmezí let 1844–1999. Vedle těchto kronik se nalézají v archivu dodatky k dějinám jednotlivých domů. Archiv Kongregace (AK) Opava, fond Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka (SMFO), inv. č. 61, *Dr. Alois Richter. Kronika Kongregace milosrdných sester III. řádu sv. Františka, Kroměříž, MCMXLII, strojopis, česky, počet číslovaných stran 450.*

⁴ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika, 2. díl (1938–1971).*

náboženství ve 20. století byly využity monografie Stanislava Bartlíka, Miriam Hrudníkové a Václava Ryneše. K porozumění klíčových mocenskopolitických procesů v Československé republice a přístupů vládnoucího komunistického režimu vůči církvi posloužily publikace z pera Karla Kaplana, Petra Tesaře a Vojtěcha Vlčka. Dana Jakšičová nám svými pracemi umožňuje analogický pohled do řeholního života sester z jiných římskokatolických náboženských komunit v téže době. Pro větší personifikaci tématu byly během výzkumu využity paměti řeholních sester uložené v archivu kongregace, portál *Paměť národa* a monografie Renáty Klvačové. Paměti lze čerpat také z citované edice Heleny Havlíčkové. Za zmínku jistě stojí i v nedávné době vydaná kniha Kateřiny Tučkové *Bílá Voda*, která, ač nepatří k pracím odborného charakteru, reflektuje jistý zájem společnosti o toto nepříliš známé téma.⁵

Pro zpracování tématu byly použity základní metodologické typy výzkumu. Veškeré prameny i literatura byly podrobeny deskriptivní analýze, komparaci a syntéze. V souvislosti s využíváním pamětí řeholních sester lze mluvit o metodologii prosopografie, historické antropologie a rekonstrukce malých dějin.

⁵ TUČKOVÁ, Kateřina. *Bílá Voda*. Brno 2022.

1. Dějiny Kongregace Milosrdných sester III. řádu svatého Františka (1844–1945)

Pro přehled dějin kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka (SMFO) je bezesporu stěžejní kronika společenství, zmíněná v úvodu práce, a několik volných listů papíru, které nejsou oficiálními úředními dokumenty.⁶ I přesto jsou však jistým zdrojem informací, které se v kongregaci předávaly dalším generacím.

Zjistit přesné okolnosti počátku společenství je velmi obtížné, neboť až na kroniku kongregace neexistují v kongregačním archivu jiné další ověřené písemné záznamy vztahující se k okolnostem jejího založení. Na druhé straně zde díky tomu existuje prostor pro další hlubší studium této otázky.

Alois Richter k deskripci historie kongregace využívá v kronice primárně ústní podání těch sester, které: „(...) *byly svým věkem nejbližší k založení kongregace*“, a prameny, které podle něj nesou znak historické pravdy. Bohužel je však ve svém díle přímo nezmiňuje.⁷ Obecně se datace vzniku řeholního společenství opavských františkánek datuje do 40. let 19. století. Nejčastěji je uváděn rok 1844.⁸ O vzniku kongregace pojednává i složka dokumentů sepsaných sestrou Rosvidou roku 1949.⁹ Další složky s volnými listy ke vzniku kongregaci odpovídají alespoň jedné z výše uvedených teorií o počátku kongregace. Na zmíněných variacích založení řeholního společenství je možné vidět nejen běžnou komplikovanost snahy jasného určení počátku kongregace, ale i fakt, že kongregační archiv v Opavě nedisponuje žádnými úředními záznamy, které by dokázaly vznik společenství jednoznačně datovat.

⁶ AK Opava, fond SMFO, krabice 51, inv. č. 148, *Obecná historie kongregace psaná na jednotlivých listech*, nefoliováno. Začátky kongregace Milosrdných sester III. ř. sv. Františka v Opavě a v Olomouci, s. 1.

⁷ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 72, *Kronika, 1. díl (1844–1938)*, s. 8.

⁸ Orální historie sester vypráví, že za založením kongregace stálo celkem pět sester, jejichž jména uveřejňuje. Těchto pět sester našel Kloze jednoho dne sedící vyhladovělé na schodišti ke kostelu. Sestry si s jeho pomocí pronajaly pokoj, jehož adresu definují přesně, a to na Panské ulici v domě U modré hvězdy. Řeholnice se kromě náboženské činnosti živily šitím, čištěním různých kostelů (farní kostel u sv. Ducha, jezuitský kostel u sv. Jíří a johanitský kostel u sv. Jana) a praním prádla, mimo jiné i pro klášter minoritů. Ve výpovědi však není rok vzniku kongregace vůbec zmíněn. Pouze to, že roku 1844 přišly dvě z pěti sester k provinciálu Klosemu jako „*k svému zpovědníku*“ s žádostí schválit jejich úmysl sloužit Bohu. Zatímco z psaných memoárů s. Filomeny vyplývá, že původně byly sestry tři, k nimž se následně přidala i Filomena. Podle ní navíc dochází k založení kongregace až v roce 1851. Sestry navíc nebydlely v uvedené v Panské ulici (Herrengasse), nýbrž na Sperrgasse. Filomena se o osobě Leopolda Klozeho zmiňuje v souvislosti s tím, že jim pomohl najít práci s ošetrovatelskou náplní v opavské městské nemocnici až v době, kdy uvedeným čtyřem sestrám hrozilo vypovězení z města kvůli tomu, že byly vnímány, bez bližší definovaných důvodů, jako nebezpečné osoby. Tamtéž, s. 21–24.

⁹ Podle ní byla kongregace založena sice roku 1844, avšak činností pouze tří sester. Jednoho dne narazil Kloze na mladou ženu s dítětem na prahu kláštera, jež následně vyčerpáním zemřela. Kloze se rozhodl zachránit alespoň čerstvého sirotka tím, že jej vzal k sestrám, aby se o něj postaraly.

AK Opava, fond SMFO, krabice 51, inv. č. 148, *Obecná historie kongregace psaná na jednotlivých listech*, nefoliováno. Začátky kongregace Milosrdných sester III. ř. sv. Františka v Opavě a v Olomouci, s. 1.

S jistotou lze tvrdit, že kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka vznikla v Opavě v polovině 19. století za určité podpory třetího provinciála česko-moravsko-slezské minoritské provincie sv. Cyrila a Metoděje Leopolda Kloseho,¹⁰ přičemž se sestry nejdříve věnovaly činnostem mimo nemocnice a jiné sociální domy.¹¹

Jedním z nejdůležitějších dat pro kongregaci byl rok 1859, kdy došlo k biskupskému schválení kongregace a přijetí oficiálně prvních konstitucí.¹² Rokem 1912 následně Svatý stolec udělil Kongregaci Milosrdných sester III. řádu sv. Františka z Assisi v Opavě za její obětavou a řádně odvedenou práci pochvalný dekret a uznání, čímž se stala kongregací papežského práva.¹³

Důvodem vzniku kongregace nebyla nutně jedna konkrétní událost, nýbrž celková situace společnosti. Dana Jakšičová vidí příčinu ve zrodu kongregací v 19. a první polovině 20. století v neschopnosti státního aparátu dostatečně zasahovat do všech prostorů sociální péče.¹⁴ Dobrým konkretizujícím příkladem tohoto tvrzení můžou být hladová léta 1847 a 1848, kvůli kterým vypukl hladový tyfus v oblasti Těšínska, o nichž se zmiňuje Richter. Podle něj jde o doklad doby, do níž: „(...) *zapadá založení kongregace sester.*“¹⁵ Nelze si však myslet, že by do kongregací vstupovaly ženy s vidinou pomoci státu tam, kde selhával. Hlavní důvod vstupu žen i mužů do takových společenství byl převážně duchovní. Od 50. let 19. století dochází k většímu zapojení řeholních sester do nemocnic. Sestry se tak začínají identifikovat jako členky „*Congregatio sororum tertii ordinis s. Francisci pro cura infirmorum.*“ (Kongregace sester III. řádu sv. Františka pro péči o nemocné). V názvu společenství tak došlo k náhradě – *pro cura animarum* (pro péči o duše).¹⁶ Sestry, jež jsou předmětem této práce, se staly nepostradatelným článkem v nemocnicích po dobu minimálně jednoho století, do 50. let 20. století, kdy se jejich činnost začala z rozhodnutí socialistické vlády měnit.¹⁷ Práce v běžných zemských či městských nemocničních ústavech nebyla jedinou jejich pracovní náplní. Rozsah pracovní činnosti se lišil nejen místem působení sester, jejich potřebou, kvalitou odvedené práce, nýbrž i dobou. Čím více se rozšiřovala kongregace

¹⁰ TESAŘ, Petr. *Bratři Petr a Leopold Kloseovi*. In: Opava, Sborník k dějinám města, 3, Opava 2003, s. 51.

¹¹ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 72, *Kronika, 1. díl (1844–1938)*, s. 22.

¹² AK Opava, fond SMFO, inv. č. 4, *Originál prvních konstitucí s papírovou pečeti biskupa schválených 25. září 1859*, nečíslované strany.

¹³ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 1, *Svatá kongregace pro řeholníky uděluje Kongregaci Milosrdných sester III. řádu sv. Františka pochvalný a uznání*.

¹⁴ JAKŠIČOVÁ, Dana. *Dcery své doby 1851–1938 (1950)*. České Budějovice 2012, s. 12.

¹⁵ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 72, *Kronika, 1. díl (1844–1938)*, s. 29.

¹⁶ Tamtéž, s. 35.

¹⁷ KAPLAN, Karel. *Stát a církve v Československu (1948–1953)*. Brno 1993, s. 167.

o nové členky, tím rychleji mohly začít pomáhat všude tam, kde bylo třeba. Tak se hned po mateřském řeholním domě v Opavě usazují například v Olomouci, kde poskytují svou péči nejprve v zemské nemocnici od roku 1855, a poté v olomouckém sirotčinci na Nových Sadech (r. 1860). Dále působí v zotavovně v Hradci u Opavy (r. 1864) či ve škole v obci Rýmařov (r. 1866).¹⁸ Milosrdné sestry však nebyly ku pomoci pouze civilnímu obyvatelstvu. V červenci roku 1859 byly na přání jisté *baronky Gudenauovy* poslány ošetřovat vojáky do *Ziadlovic*.¹⁹ Pojítka s armádou se znovu objevilo v průběhu Velké války. Během ní poskytovaly nemocným a raněným vojákům azyl a pomoc natolik, že některé z nich nedostatkem jídla a vyčerpáním umíraly.²⁰ Od roku 1896 existují záznamy o sestřích v královéhradecké diecézi, v níž v prvním roce sloužily čtyři řeholnice.²¹

Do druhé dekády 20. století se působení řeholních sester čím dál tím víc rozšiřovalo. Byly nápomocny nejen v nemocnicích a školách, ale i v azylech pro muže, v soukromých nemocnicích, v městských chudobincích, v soukromých mateřských školách, v útulnách pro lidi s nevléčitelným onemocněním, v ústavech pro choromyslné, v dětských opatrovnách, v zotavovnách, v sirotčincích a sanatoriích. Tomu všemu musel předcházet narůstající počet řeholnic v řádu, který nakonec vedl k tomu, že řeholní sestry začaly svou práci vykonávat nejen na Moravě, ale i v Čechách nebo Rakousku.²²

Statistiky počtů sester v kongregaci se začaly zaznamenávat až rokem 1856. Z těch je možno vidět, že za prvních deset let se řeholní společenství rozrostlo o 60 členek, z původních 17 sester v Opavě na 77 sester sloužících v Opavě a Olomouci.²³ Na druhé straně pro srovnání největším jednorázovým úbytkem sester dle dostupných dat utrpěla kongregace roku 1916, kdy kongregace přišla o 15 sester.²⁴ Permanentní úbytek řeholních sester je přirozeně zaznamenán ve válečném a následně poválečném období, jež je předmětem této práce. Z této periody existují v kronice krátké zmínky o početním stavu sester z let 1947, 1969 a 1970. Z nich vychází najevo, že od roku 1937 do 1947 došlo ke snížení počtu sester z 860 na 854, zatímco v následujícím časovém úseku 1947–1970 to byl markantnější úbytek z 854 na 443 sester.²⁵

¹⁸ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 72, *Kronika, 1. díl (1844–1938)*, s. 43, 44.

¹⁹ Míněné jsou Žádlovice u Loštic. Tamtéž, s. 49.

²⁰ Tamtéž, s. 120.

²¹ Tamtéž, s. 122.

²² Tamtéž, s. 109–110.

²³ Tamtéž, s. 44–46.

²⁴ Tamtéž, s. 138.

²⁵ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika, 2. díl (1938–1971)*, s. 81, 119, 130.

S narůstající poptávkou po sestřích a jejich službě potřebným bylo nutné nabírat nové členky společenství, byť nešlo ze strany kongregace o žádný řízený krok. Zažádat o vstup do řádu mohla každá svobodná žena katolického vyznání mezi 15. až 30. rokem života, s dobrým zdravotním stavem a schopná práce. Před přijetím musela předložit křestní list, biřmovací osvědčení, výsledek lékařské prohlídky a „(...) *vysvědčení mravní zachovalosti*“. Zároveň nesměla být při žádosti o vstup do kongregace novickou ani kandidátkou jiných řeholí.²⁶ Richter v kronice umožňuje nahlédnout také do seznamu otázek, na něž musely sestry při vstupu písemně odpovědět. Mezi nimi byly otázky na nemoci a smrt v rodině, majetek i dluhy, na zkušenosti s řeholí, na důvody vstupu do řádu. Nakonec byla žadatelka informována, že v případě propuštění nebo odchodu z kongregace z vlastní vůle nemá nárok na odměnu za svou službu.²⁷

Když žadatelka vyhověla veškerým potřebným požadavkům a byla přijata, stala se z ní kandidátka se zkušební lhůtou na dobu šesti měsíců, které strávila rozjímáním, duchovními cvičeními, četbou nebo zpytováním svědomí.²⁸ Po půl roce – procesem *obláčky*,²⁹ nastoupila do noviciátu, v němž strávila jeden celý rok, a přitom žila s dalšími novickami odděleně od ostatních sester. Noviciát nesměl být přerušen. Ke konci noviciátu byly veškeré novicky uvolněny od povinností na dva měsíce, při nichž se mohly pouze duchovně připravovat.³⁰ Po absolvování noviciátu sestry skládaly dočasný slib na jeden rok, a to třikrát za sebou. Po složení dočasných slibů se dva roky připravovaly ke složení doživotních slibů.³¹

Skládání dočasných slibů se v průběhu času měnilo. V roce 1913 bylo kongregací rozhodnuto, že se noviciát protáhne o jeden rok, sestry tudíž skládaly dočasné sliby čtyřikrát.³² Pokud sestra složila dočasný slib, musela jej jedenkrát do roka obnovovat. Řeholní sestra s věčným slibem mohla být propuštěna ze společenství pouze v případě závažného porušení stanov kongregace.³³

²⁶ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 72, *Kronika, 1. díl (1938–1971)*, s. 81.

²⁷ Tamtéž, s. 82.

²⁸ Tamtéž, s. 86.

²⁹ Obřad, při němž kandidátka přijímá řeholní oděv.

³⁰ Tamtéž, s. 235.

³¹ Tamtéž, s. 84.

³² Tamtéž, s. 118. Jde o sliby složené na dobu určitou, po jejímž skončení mohla řeholnice přistoupit ke složení slibů věčných.

³³ Tamtéž, s. 235.

Jestliže sestry skládaly sliby, byly to sliby čistoty, chudoby a poslušnosti,³⁴ přičemž poslušnost slibovaly sestřám představeným, biskupům a římskému papeži.³⁵ Dana Jakšičová však informuje, že v některých kongregacích v 19. století a prvních desetiletí 20. století bohužel „degradoval ideál řeholní poslušnosti na bezmyšlenkovité plnění rozkazů představených“.³⁶

Alois Richter se ve své práci k dalšímu slibu – totiž slibu čistoty, nikterak nerozepisuje. Pouze ho více charakterizuje jakožto překážku k manželství.³⁷ Pro lepší vyobrazení problematiky řeholního slibu čistoty nám opět může pomoci Dana Jakšičová.³⁸ Na dodržování slibu čistoty a poslušnosti se kladl důraz nejen z důvodu žití v řeholním společenství, tedy ve víře v Boha a následování skutků Ježíše Krista, ale i z pragmatického hlediska. Sestry zasvěcovaly svůj dosavadní život pomoci nemocným a nemohoucím. Zdravotnické, ošetrovatelské a pečovatelské práce by nebyly plně schopné v případě, že by byly od takového poslání odvráceny partnerskými vztahy, rodinou aj.

Mnohem lépe byl v kronice kongregace popsán slib chudoby. Slib stále umožňoval vlastnit, získávat nebo ztrácet majetek. Každá sestra musela zajistit věno ve výši alespoň 300 korun buďto do obláčky, nebo do složení profese. Takové věno bylo ve všech případech nezcizitelné a nesmělo být využito k žádným účelům ve prospěch kongregace. Byla-li sestra z kongregace vyloučena nebo odešla z vlastní vůle, bylo jí věno vráceno zpět, ale bez úroků, respektive odměny za její službu.³⁹ Ani to však nebylo pravidlem. Jistá sestra Timia dostala při svém odchodu do civilního života v roce 1946 veškeré věno, které se svým vstupem do společenství přinesla, a navíc k tomu dostala dobrovolně od kongregace 15 tisíc korun uložených na spořitelní knížce.⁴⁰ V průběhu služby v kongregaci sestry ale nesměly přijmout nic, co by nebylo darem pro samotnou kongregaci. Taková pravidla platila přinejmenším v poslední třetině 19. století a v první polovině 20. století.⁴¹ V případě, že řeholní sestra zemřela jakožto členka kongregace, připadlo její věno kongregaci. K další možnosti pohybu věna sester

³⁴ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 72, *Kronika, 1. díl (1938–1971)*, s. 80.

³⁵ Tamtéž, s. 85.

³⁶ JAKŠIČOVÁ, Dana – NOVOTNÝ, Miroslav. *Služebníci pod zákonem*. České Budějovice 2021, s. 275.

³⁷ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 72, *Kronika, 1. díl (1844–1938)*, s. 232.

³⁸ Slib čistoty neumožňoval řeholnicím nejen sexuální akt jako takový, nýbrž i citovou náklonnost k druhým a projevatelství. U sester pracujících v nemocnicích se také hlídalo, aby sestry mezi sebou, nebo i s civilním obyvatelstvem neprobíraly otázky manželství, porodu a pohlavních chorob. Sestry v sirotčincích si pak musely hlídat svou případně přehnanou citovou náklonnost k dětem. Srovnej JAKŠIČOVÁ, Dana – NOVOTNÝ, Miroslav. *Služebníci pod zákonem*. České Budějovice 2021, s. 259, 262, 263.

³⁹ Tamtéž, s. 231.

⁴⁰ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika, 2. díl (1938–1971)*, s. 81, 119, 62.

⁴¹ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 72, *Kronika, 1. díl (1844–1938)*, s. 88.

docházelo při přechodu řádových sester mezi kongregacemi, v takové situaci patřilo věno nové kongregaci.⁴² Podmínky ve věcech majetkových se částečně změnilo rokem 1969.⁴³

Kongregace Milosrdných sester sv. Františka, jenž je předmětem této studie, je podle Aloise Richtera řeholní kongregace, tedy určitým společenstvím s jednoduchými slibů,⁴⁴ které se však mohou skládat doživotně před patřičnými představenými sestrami, a je zároveň společenstvím schváleným samotným Svatým stolcem.⁴⁵

Nejvyšší autoritou kongregace je generální představená. Jde o ženu starší 40 let, jež je již vázaná slibů přinejmenším 10 let. Generální představená bývá volena absolutní většinou generální kapitulou,⁴⁶ v tajném hlasování s lístky na šest let a maximálně třikrát za sebou. Kromě veškeré odpovědnosti za kongregaci má na starosti přijímání a propouštění kandidátek.⁴⁷ Pokud se naskytne při volbě generální představené neshoda a není zvolena ani na třetí pokus, rozhoduje o volbě Svatý stolec na základě volebního aktu zaslaného kongregací do Vatikánu.⁴⁸

S generální představenou úzce spolupracuje nejvyšší orgán – generální rada, jenž je tvořena čtyřmi generálními radními sestrami,⁴⁹ které se vždy volí postupně každá zvlášť stejným volebním způsobem jako generální představená a hned po volbě generální představené. První zvolená sestra generální rady je zástupkyní generální představené.⁵⁰ Při neúspěšném třetím pokusu jejich volby vyhrává vždy ta, která má při volbě nejvyšší počet hlasů.⁵¹ Funkce generální rady spočívá v otázkách zřizování, rušení řeholních domů, zřízení noviciátu, volbě a sesazení představených sester řeholních domů, přijímání či propouštění sester s dočasnými slibů a ustavování místa generální kapituly.

Vedle generální rady je dále volena generální tajemnice, jejíž povinnosti tkví ve správě veškerých kongregačních písemností včetně archiválií, a generální ekonomka, která obstarává

⁴² AK Opava, fond SMFO, inv. č. 72, *Kronika, 1. díl (1844–1938)*, s. 231.

⁴³ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika, 2. díl (1938–1971)*, s. 81, 119, 121.

⁴⁴ V kongregacích jde obecně o tři výše popsané slibů (tj. čistota, chudoba, poslušnost). Ty se skládají buďto dočasně, nebo doživotně. Na rozdíl k tomu, pro řády jsou typické slibů slavné, jenž vždy souvisí s konkrétním řádem. Srov. FOLTÝN, Dušan – SOMMER, Petr – VLČEK, Petr. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997, s. 726.

⁴⁵ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 72, *Kronika, 1. díl (1844–1938)*, s. 228.

⁴⁶ Orgán tvořený 4 sestrami generální rady, generální tajemnicí, generální ekonomkou, dřívější generálními představenými, sestrami představených řeholních domů s více jak 12 profesními sestrami a jejich delegátka, delegátky menších řeholních domů s méně jak 12 profesními sestrami.

⁴⁷ Tamtéž, s. 75, 83.

⁴⁸ Tamtéž, s. 232.

⁴⁹ JAKŠIČOVÁ, Dana – NOVOTNÝ, Miroslav. *Služebníci pod zákonem*. České Budějovice 2021, s. 339.

⁵⁰ Podmínkou pro zvolení sester generální rady bylo dovršení 35 let a složený věčný slib.⁵⁰ Zároveň bylo potřeba, aby na takový post byla zvolena řeholnice, které od složení věčných slibů uplynulo minimálně pět let.

AK Opava, fond SMFO, inv. č. 72, *Kronika, 1. díl (1844–1938)*, s. 76.

⁵¹ Tamtéž, s. 233.

nutné záležitosti spojené s ekonomickým chodem společenství.⁵² Všechny výše zmíněné posty ve správě kongregace společně s dřívějšími generálními představenými, s představenými všech řeholních domů s více než 12 profesními řeholními sestrami a se všemi delegátkami, jakožto zástupkyněmi řeholních domů s menším počtem profesních sester než 12, tvoří generální kapitulu. Toto uskupení řeholnic stojí za volbou generální představené, generální rady, generální tajemnice i ekonomky. Zabývají se veškerými záležitostmi v souvislosti s kongregací. Pokud dojde k odchodu, smrti nebo k odvolání generální představené, je svolána vikářkou mimořádná generální kapitula. K svolání kapituly dochází za pomoci oběžníku a místo jejího konání určuje generální představená.⁵³ O výuku novic se stará minimálně 35letá novicmistrová se sliby složenými přinejmenším deset let a přístupem láskyplná, moudrá a zbožná.⁵⁴

Obdobný správní systém funguje na nižší úrovni samosprávy s tím, že povinnosti a odpovědnost se vždy váže k poměru velikosti spravovaného společenství. Každý řeholní dům má svou sestru představenou, jež je volena generální představenou a generální radou maximálně na dvě volební období po dobu tří let. Představená řeholního domu musí mít alespoň 30 let se složeným doživotním slibem.⁵⁵ V řeholním domě existuje místní rada o dvou sestrách, přičemž první z nich je zástupkyní představené domu. Sestry místní rady jsou voleny generální představenou na tři roky. Peněžní záležitosti spravuje místní ekonomka. Zprávy o chodu řeholního domu se posílají každé tři měsíce generální představené. Řeholní dům funguje z finančního obnosu, který určila generální představená s radou. V každém domě je dále zvolena například sakristiánka, jež se stará o kapli, nebo vrátná.⁵⁶

Jak však Jakšičová podotýká, kongregace lze rozdělit podle dvou modelů organizace správy. Jednak podle správy diecézních mateřinců, jednak na kongregace centralizované správy, jež mají pod generálním vedením ještě správu rozdělenou do provincií.⁵⁷ Podle jejich slov se například v jižních Čechách velice často objevovaly kongregace obou modelů správy.⁵⁸ Práci studovaná kongregace je svou správou druhým z uvedených typů kongregací.

⁵² AK Opava, fond SMFO, inv. č. 72, *Kronika, 1. díl (1844–1938)*, s. 77, 78.

⁵³ Tamtéž, s. 74.

⁵⁴ Tamtéž, s. 79.

⁵⁵ Tamtéž, s. 77.

⁵⁶ Tamtéž, s. 80.

⁵⁷ JAKŠIČOVÁ, Dana – NOVOTNÝ, Miroslav. *Služebníci pod zákonem*. České Budějovice 2021, s. 337.

⁵⁸ Tamtéž, s. 344.

V důsledku nuceného odtržení pohraničí v roce 1938 došlo na území Československa k rozdělení správy kongregace na provincii českomoravskou a slezskou. Mateřinec kongregace sice zůstal v Opavě, ale v Olomouci vznikl se souhlasem Svatého stolce provinční dům, v němž sídlila provinční představená se dvěma provinčními radními sestrami a novicmistrovou. O podobě správy slezské provincie nejsou v kronice žádné zmínky.⁵⁹

Sledovaná kongregace si v proměnách času od svého počátku prošla mnohými změnami. Od přijetí řehole, k biskupskému schválení kongregace roku 1859, přijetí prvních konstitucí, přes přiřazení kongregace k I. a II. Řádu menších bratří konventuálů sv. Františka v roce 1905,⁶⁰ povýšení kongregace na společenství papežského práva, válečná i meziválečná období až po existenci v totalitním režimu. Sestry kongregace se svou činností staly naprosto nepostradatelným článkem v pomoci nemohoucím a nemocným nejprve v menších komunitách, aby nakonec pomáhaly v mnohem větších zemských ústavech. Nehledě na období, proměny ve společnosti a vládnoucí režim, řeholnice pokaždé následovaly poslání, jež pomáhalo, konejšilo a uzdravovalo.

⁵⁹ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 72, *Kronika 1. díl 1844–1938*, s. 176. Jistou sondou k podobě kongregací v pohraničních oblastech je práce Dany Jakšičové. Jedná se však o kongregace školských sester. Srov. JAKŠIČOVÁ, Dana. *Konec času jistoty*. České Budějovice 2018.

⁶⁰ AK Opava, fond SMFO, *Řehole a konstituce Kongregace milosrdných sester III. řádu sv. Františka z Assisi*. Opava 2009, s. 59.

2. Následky 2. sv. války a jejich vyrovnání (1945–1950)

Období, do něž se ukončením druhé světové války překlenula bývalá protektorátní společnost, bylo svými prvky v průběhu pěti let odlišné a nestálé. O prvních třech letech po osvobození Československa v květnu 1945 můžeme určitým způsobem mluvit jako o demokratickém státním zřízení, v němž je hlavní prioritou státu odsouzení nepřítele, náprava učiněných křivd a obnova a konsolidace ústavní, ekonomické, hospodářské i politické roviny života společnosti.⁶¹ V oblasti náboženství se tato časová etapa vymezovala snahou komunistické vlády udržovat alespoň neutrální vztahy s církví, neboť si uvědomovala zde existující potenciálně širokou základnu voličů.⁶²

Dlouhých šest let trvající druhá světová válka zanechala nejen v životě studované kongregace nemalou bolestivou újmu na majetku, tělech i duších každého, kdo ji zažil v jakékoli formě. Pro většinu, ne-li pro všechny kongregace a jiná řeholní či náboženská společenství na území protektorátu byla válka obdobím útlaku. Způsobila mimo jiné i „prázdné“ časové historické období, z něhož v kronikách společenství existovaly buďto jen heslovité, fragmentované záznamy, nebo neexistovaly záznamy vůbec žádné.⁶³

Výjimkou nebyla ani kongregace, jež je předmětem této studie. Záznamy z válečného období byly v kronice zapisovány pouze do roku 1942. Alois Richter se v ní úplně vyhýbá jakékoli bližší deskripci válečné společnosti, a to natolik, že i v naprosto běžném výčtu stavu sester za jednotlivé roky zcela vynechal léta 1939 až 1942.⁶⁴ K mnichovskému období se pouze zmiňuje v souvislosti s rozdělením území do provincií, volby nové správy kongregace na všech úrovních, vznikem a zánikem některých řeholních domů. Léta války byla jinak úplně vynechána. I druhý díl kroniky se okrajově zmiňuje o válečném a poválečném období kongregace, byl však sepsán retrospektivně a až na několik výjimek heslovitě, a to od roku 1986.⁶⁵

⁶¹ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu*. 2. vyd., Praha 1990.

⁶² KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu 1945–1953*. Brno 1993, s. 19.

⁶³ Záznamy v kronikách chyběly z mnoha důvodů. Z obav z persekuce, neochoty na sebe poutat pozornost, nedostatku času, kvůli kontrolám kriminální policie či gestapa na základě podezření nebo vykonstruované záminky. V případě zásahu bezpečnostního aparátu docházelo k zabavování účetních knih, osobní korespondence a všech dalších dokumentů, které se policii zrovna hodily. Na území Sudet v některých případech byly zapisovány do kronik protičeské zápisy, které se s blížícím se koncem války škrtyly nebo rovnou vytrhávaly. Srov. JAKŠÍČOVÁ, Dana. *Konec času jistoty*. České Budějovice 2018., s. 47, 86.

⁶⁴ Tamtéž, s. 173.

⁶⁵ AK Opava fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika, 2. díl (1938–1971)*, s. 1.

Kromě nutnosti vyrovnat se s důsledky válečného konfliktu byla celá společnost donucena čelit dalšímu totalitnímu režimu, který stejně jako předchozí totalitní režim začal postupem času více či méně omezovat církev, její členy i věřící v zájmu dosažení svých politických cílů. „*A tak po skončení jednoho režimu nastoupil druhý.*“⁶⁶ Tlak vytvořený komunistickou stranou v Československu v první dekádě po konci druhé světové války byl vůči katolické církvi nesmírný. Vládnoucí režim se postupně snažil zničit „*onu druhou (politickou) moc ve státě napojenou na imperialistický Západ (Vatikán).*“⁶⁷ Práce se proto nejdříve zabývá přechodem kongregace z válečného do poválečného období na příkladu válečných škod a nucené emigrace sester německé národnosti.

2.1. Válečné škody

Společenství opavských františkánek si stejně jako zbytek československé protektorátní společnosti prošlo obdobím, v němž trpělo bolestí a zármutkem nad ztrátami nejen materiálními, nýbrž i těmi nejvyššími – ztrátami na životech svých bližních způsobenými válkou.

Do výčtu škod není zahrnuto částečné zabírání jednotlivých řeholních domů v průběhu šestiletého válečného období,⁶⁸ neboť o tyto řeholní domy kongregace přímo nepřišla, byť se jejich využití po určitou dobu během války změnilo. Příkladem může být Svatý Kopeček u Olomouce, jenž byl již od roku 1883 původně určen k zotavování přepracovaných nemocničních sester,⁶⁹ avšak v roce 1945 sloužil „*pro péči nemocných zákopníků z Prahy*“,⁷⁰ nebo vystěhování litovelského domu pro choromyslné za účelem ubytování Hitlerjugend.⁷¹ Přesto lze mluvit o ztrátě zázemí, které řeholním sestrám bezesporu přinášelo mnoho starostí a komplikací.

Následující text popisuje válečné škody, jež utrpěla kongregace v čtyřech různých oblastech. V první řadě jde o samotný mateřinec v Kylešovské ulici v Opavě s přidruženou ošetřovatelskou školou kongregace na Olomoucké ulici 84, nacházející se v pravém křídle

⁶⁶ AK Opava, fond SMFO, *Vzpomínky sester*. Nefoliováno. Sestra Leopolda, Josefa Horáková, s. 3.

⁶⁷ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu (1948–1953)*. Brno 1993, s. 70–71.

⁶⁸ Tamtéž, s. 48.

⁶⁹ AK Opava, fond SMFO, krabice 52, inv. č. 149, *Historie jednotlivých domů*, nefoliováno. Sv. Kopeček.

⁷⁰ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika, 2. díl (1938–1971)*, s. 51.

⁷¹ Tamtéž, s. 35.

mateřince, do níž byl pouze odlišný vchod.⁷² Další oblastí je klášter v Hradci nad Moravicí, klášter ve Slavkově u Opavy, a nakonec klášter v Osoblaze.

Kromě záznamů válečných škod je v archiváliích i dokument přihlášky „k soupisu nepřátelského majetku.“ z dubna 1946.⁷³ K přihlášce nepřátelského majetku je připojen soupis německého majetku, jenž byl v klášterním domě na Kylešovské ulici ponechaný německými vojáky před příchodem Rudé armády. Dále příloha obsahuje i vybavení přinesené sovětským vojskem v době, kdy bylo v budově ubytováno. V tomto případě je seznam o něco obsáhlejší. Výčet je doplněn o poznámku, že veškerý nábytek je velmi poškozený.⁷⁴ Ostatně, kongregace neopomíná popsat stav jednotlivého majetku, popřípadě procentuální poškození nemovitostí i v dalších dokumentech.⁷⁵

Dochované archiválie nám zanechávají informace, že z celkového uvedeného seznamu věcí (viz tabulka č. 1.), jež kongregace nabyla přítomností německé a sovětské armády bez vlastního přičinění, bylo pro potřeby národního výboru odvezeno pět stolů a 20 židlí i přesto, že kongregace tentýž den korespondenčně žádala oddělení sociální péče národního výboru v Opavě o zanechání nábytku přineseným německým vojskem, neboť nábytek zanechaný vojáky Rudé armády byl k onomu datu 10. července 1946 silně poničen. Sestry tudíž potřebovaly alespoň nějakou náhradu.⁷⁶ Nad to bylo týden poté odvezeno dalších 50 židlí,

⁷² AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, Obnova 1946, s. 3.

⁷³ Přihlášku nepřátelského majetku musela vyplnit každá hlava domácnosti (tj. otec), manželka v případě manželovy nepřítomnosti, či každá osoba starší 21 let, a to z nařízení dekretu prezidenta č. 108/1945 Sb. Do soupisu se zapisoval veškerý movitý i nemovitý majetek, který přihlašující osoba nabyta v období války převzetím, obdržení darem, přidělením, prodejem či jiným způsobem nabytí věcí od fyzických, právnických osob, úřadů, příslušníků armád i těch spojeneckých a okresních nebo národních výborů. Soupis se nevztahoval na majetek, který byl odkoupen v řádných kamenných obchodech. Zapsán musel být i majetek, který dotýčný jedinec prodal, daroval, nebo propůjčil jiné osobě, a u něhož si majitel nebyl jistý jeho původem. V takovém případě bylo povinností napsat i jméno a adresu nového majitele věci. Jednotlivé zápisy v přihlášce musely obsahovat přesné kvantum a hodnotu majetku. Přihláška se následně odevzdávala do 6. dubna 1946 prostřednictvím vlastníka domu nebo u příslušného výdejního místa potravinových lístků. V případě, že by se kdokoli snažil vědomě manipulovat s informacemi z přihlášky ve svůj vlastní prospěch, hrozila pokuta ve výši jednoho milionu československých korun nebo odnětí svobody na dobu jednoho roku. V nejhorším případě pak hrozil trest jak pokuty, tak i vězení. Samotný dekret navíc informuje občany, že v případě porušení nařízení prezidenta a neschopností zaplatit peněžní pokutu se bude vyhrazovat náhradní trest odnětím svobody. Nikdo poté nesměl s nahlášeným majetkem v přihlášce až do konečného rozhodnutí vlády jakkoli nakládat. Srov. AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Přihláška k soupisu nepřátelského majetku.; JECH, Karel – KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty II*. Brno 1995, s. 848, 858.; AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Poučení pro vyplnění přihlášky.

⁷⁴ Viz tabulka č. 1. v příloze práce. Srov. AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Příloha k soupisu předmětů.

⁷⁵ AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Válečné škody, Franciskaneum, Olomoucká 84.

⁷⁶ AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Národnímu výboru, odd. sociální péče.

20 skříní a šest stolů k vybavení kasárenského ubytování okresního velitelství v Opavě⁷⁷ a část kuchyňského vybavení pro potřeby udržení chodu závodní kuchyně hlavního poštovního úřadu v Opavě.⁷⁸ Kongregace tudíž přicházela o majetek, který byl nutný pro základní potřeby a chod kongregace nejen v řeholních, ale i filiálních domech, aniž by byl jakkoli nahrazen.

Příhláška válečných škod a škod způsobených mimořádnými poměry umožňovala všem poškozeným požádat o náhradu za utrpěnou škodu, jež vznikla po 17. září 1938, a byla způsobena teroristickými nebo válečnými akcemi válčících stran, orgánů okupujících států nebo perzekucemi z politických, rasových nebo národních důvodů.

V přihlášce se rozlišovaly dvě hlavní skupiny škod. V první řadě šlo o škody na životě, těle a zdraví. Dále se řešily škody na majetku. Zde se přihláška členila do několika příloh, které sloužily k lepšímu členění. Odlišovala se újma na šatstvu, bytovém zařízení, živém inventáři, nástrojích, vozidlech, obytných a hospodářských budovách, a penězích. Pro případ, že se škoda nedala zařadit ani do jedné z výše jmenovaných skupin, připisovala se škoda do skupiny „jiné nemovitosti“.⁷⁹

Práce se v každé podkapitole věnované válečným škodám pokouší co nejpřehledněji zachytit způsobené újmy a ztráty. Konečné číslo válečných škod se může lišit, neboť se v archiváliích nacházejí i listy papírů se zpětným oceněním poškozeného majetku. Tyto listy však nenesou žádné znaky úřední dokumentace.⁸⁰ Pro lepší orientaci v číslech je proto ke každé podkapitole studie přiložena tabulka s daty, k nimž byly využity pouze archiválie úředního charakteru.

2.1.1. Válečné škody v klášteře v Hradci nad Moravicí

Ze všech výše uvedených oblastí, v nichž kongregace zaznamenala škodu v důsledku válečných poměrů, se řadí klášter v Hradci u Opavy mezi nejméně postižené. Celková míra poškození byla výrazně odlišná od škod v jiných oblastech. Neznamená to však, že by poškození bylo zanedbatelné.

⁷⁷ AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Sbor národní bezpečnosti, okresní velitelství II. Opava.

⁷⁸ AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Žádost o svolení odvezení kuchyňského vybavení z kláštera v Opavě, dne 27. října 1945., Tamtéž, Příloha k soupisu předmětů.

⁷⁹ AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Příhláška válečných škod a škod způsobených mimořádnými poměry.

⁸⁰ Srov. AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. 7. březen 1946, škoda při ošetřovatelské škole. Psáno tužkou.

Příloha přihlášky válečných škod v Hradci evidovala škody do tří hlavních hlav. V první hlavě byla zapsána škoda na bytovém zařízení, zásobách a ošacení blížící se částce 25 000,- korun československých.

Druhá hlava počítala škody na nemovitostech a živém inventáři. Klášter zde přišel například o slepice a kozu, v položce další újma bylo zapsáno několik ovocných stromů a část oplocení. Škoda na penězích byla naopak nulová. Celkové válečné ztráty se v klášteře vyšplhaly na částku 55 140,- Kčs. Jako důvod vzniku škod bylo podle záznamů v přihlášce z 25. září 1945 uvedeno vojsko.⁸¹ Za odhad výše škod byl v tomto případě odpovědný architekt a stavitel Antonín Tvarůžka z technické a stavební kanceláře Podolí.⁸²

2.1.2. Válečné škody v klášteře ve Slavkově u Opavy

Klášter ve Slavkově byl dalším, který utrpěl oproti ostatním oblastem menší ztráty. I přesto se však válečné škody vyšplhaly do řádů statisíců československých korun.

Výčet škod ve Slavkově je o něco stručnější. Dělí se opět do tří hlav, v nichž jsou blíže specifikované věcné skupiny poškozených věcí. Vedle ošacení, obuvi, bytového zařízení a zásob jsou dále ke škodám připočtena čtyři vozidla (tři hospodářské vozy a kočár). Soupis zmiňuje obsáhlejší živý inventář, jenž tentokrát obsahuje i 10 prasat a šest krav. Nechybí ani škody na ovocném sadu a obytných budovách.⁸³

Všechny škody byly způsobeny v období od 23. do 27. dubna 1945 pouze Rudou armádou. Celková cena poškozeného majetku dosáhla částky téměř 400 tisíc Kčs.⁸⁴

⁸¹ AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. 7. březen 1946, škoda při ošetřovatelské škole. Psáno tužkou.

⁸² Viz tabulka č. 2. v příloze práce. Srov., AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Milosrdné sestry III. řádu sv. Františka v Hradci, přihláška válečných škod.

⁸³ Viz tabulka č. 3. v příloze práce. Srov., AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Milosrdné sestry III. řádu sv. Františka ve Slavkově, přihláška válečných škod.

⁸⁴ AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Přihláška válečných škod a škod způsobených mimořádnými poměry, Slavkov 66 Opava.

2.1.3. Válečné škody v klášteře v Osoblaze

Ztráty v osoblažském klášteře byly rozsáhlejší než v klášteře slavkovském. Soupis dopodrobna udává nejen přesný počet kusů, nýbrž i jednotky hmotnosti či objemu ztraceného majetku.⁸⁵ Jednou z nejvíce obsáhlých poškozených věcných skupin byla skupina bytového zařízení a zásob; celková škoda zde byla vyčíslena na 291 555,- Kčs. Kromě běžného nábytku se zde nacházelo například 30 kufrů, 12 kusů hodin, dvě sochy, tři stroje na maso, ústavní lampa, blíže nespecifikované vybavení kaple a zlaté předměty pro bohoslužbu ve svatostánku v ceně 80 000,- Kčs.

Přesné zápisy ztrát taktéž umožňují nahlédnout do inventáře kuchyňských zásob, kterých bylo třeba pro stravování domu. Dozvídáme se tak, že se v domě nacházelo například 50 kilogramů vepřového sádla, 100 kilogramů cukru a dalších jiných poživatin stejné váhy, 240 kilogramů dvou různých mouk, 300 kilogramů kyselého zelí, 500 kilogramů zeleniny a 518 kilogramů zavařenin.

Z oficiální přihlášky válečné újmy je patrné, že většinu škod v Osoblaze způsobilo vojsko mezi 10. – 30. dubnem 1945.⁸⁶ Z tehdejších mimořádných poměrů lze tedy usuzovat, že se klášter v Osoblaze, a nejen tam, stal cíleným místem postupující i ustupující armády pro své bohaté zásoby, jež mohly posloužit k zásobování vojska.

Největší způsobenou škodou v klášteře bylo 50% poškození vlastní obytné budovy. Cena nemovitosti před poškozením činila 1 006 060,- Kčs. Celková výše škod v klášteře byla vyčíslena na částku 1 057 565,- Kčs.⁸⁷

2.1.4. Válečné škody mateřince a ošetřovatelské školy v Opavě

Škody způsobené během války v následující popisované oblasti jsou z hlediska kongregace těmi vůbec největšími. Mateřinec i ošetřovatelská škola v Opavě, jež byly součástí jednoho komplexu, utrpěly v důsledku probíhajících spojeneckých vojenských operací rozsáhlé škody

⁸⁵ V případě kláštera v Osoblaze se však přihláška nedělila do tří hlav. Jedná se vyloženě o soupis věcných skupin, v nichž jsou přesné zápisy jednotlivých poškozených a zničených věcí

⁸⁶ AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Přihláška válečných škod a škod způsobených mimořádnými poměry.

⁸⁷ Viz tabulka č. 4. v příloze práce. AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Milosrdné sestry III. řádu sv. Františka v Osoblaze, válečné škody v této filiálce.

na majetku. Bohužel se jim nevyhnuly i ztráty na životech, zahynulo zde hned několik řádových sester.

Majetkové škody lze rozdělit na movité a nemovité. Méně poškozenou skupinou byl movitý majetek. Stejně jako v předchozích oblastech kongregace i zde byla způsobena škoda na šatstvu, jež je společná i pro níže popisovanou ošetrovatelskou školu, bytovém zařízení (například 120 metrů koberců, 78 matrací, 32 nočních stolků, 28 postelí, několik křížů a obrazů, vozidlo pro nemocné, harmonium) a zásobách (200 sklenic zavařenin, 200 kilogramů nakládaného zelí, 60 kilogramů mouky, 50 kilogramů brambor a 100 litrů mešního vína). Dále byla evidována újma na majetku bytového zařízení, a to v hodnotě téměř 34 tisíc korun československých.⁸⁸ Poškození obytné budovy, která byla přidružena k mateřinci na ulici Kylešovské 8, bylo odhadnuto na pět procent (78 617,- Kčs z ceny před poškozením, 1 572 340,- Kčs). Poškozena byla i kaple ve výši dvou procent (12 639,- Kčs z ceny před poškozením, 631 950,- Kčs), dílna, jež byla poškozena z 80 % (20 160,- Kčs z ceny před poškozením, 25 200,- Kčs) a v neposlední řadě kůlna s poškozením 20 % (18 000,- Kčs z ceny před poškozením, 90 000,- Kčs).⁸⁹ Na závěr jsou v soupisu vypsány ztráty i jiných nemovitostí. Jde o celkem 18 ovocných stromů a oplocení, jež patřilo zároveň i ošetrovatelské škole. Celkové poškození movitého a nemovitého majetku mateřince na ulici Kylešovská 8 dosáhlo částky 445 731,- Kčs.⁹⁰

Následující odstavec se týká škod na majetku opavské ošetrovatelské školy na ulici Olomoucké ulici 84. Kromě zničeného ošacení, které bylo popsáno výše, přišla ošetrovatelská škola o bytový interiér v ceně 123 054,- Kčs a interiér kaple v hodnotě 421 000,- Kčs. Dále o zásoby v kuchyni (např. 300 zavařených sklenic, 400 litrů ovocného a hroznového vína, 300 kilogramů cukru, 200 kilogramů mouky nebo 30 kilogramů masa). Během války ošetrovatelská škola také přišla o různá laboratorní, telefonní, pekárenské, vařící, chladící a další zařízení. Určité poškození bylo na hospodářských a obytných budovách. Válkou taktéž bylo zničeno přes 20 stromů ovocného sadu a několik pařenišť.⁹¹

Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka v průběhu válečného konfliktu, při němž bylo konkrétně v Opavě *„zničeno, nebo poškozeno 4 107 bytových jednotek, 400 zemědělských,*

⁸⁸ Jde převážně o psací, šicí, obuvnické, pletací a kuchyňské stroje a nářadí.

⁸⁹ Dokument u míry poškození přiznává i původní cenu majetku a cenu majetku krátce před poškozením.

⁹⁰ Viz tabulka č. 5. v příloze práce. AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Milosrdné sestry III. řádu sv. Františka v Opavě, Kylešovská 8, přihláška válečných škod.

⁹¹ Viz tabulka č. 6. v příloze práce. AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Milosrdné sestry III. řádu sv. Františka v Opavě, přílohy ku přihlášce válečných škod.

52 průmyslových a 56 kulturně veřejných objektů.“,⁹² utrpěla újmu na majetku, jež dosáhla hodnoty téměř čtyř miliónů československých korun, a to jak v důsledku dopadu granátů a pum během tuhých osvobozujících bojů o město, tak i následně v důsledku jednání samotného vojska.⁹³

Cílem práce však není výčet čísel či výměr finanční ztráty kongregace. Pro společenství byl nejsmutnějším dnem války 18. prosinec 1944, kdy došlo k spojeneckému bombardování Opavy. Ten den „(...) utrpěla kongregace velikou a bolestnou ránu.“⁹⁴ Z dochovaných veřejně dostupných záznamů amerického ministerstva obrany je zřejmé, že uvedeného dne podniklo přes 506 těžkých bombardérů 15. letecké armády nálet mimo jiné i na Moravskou Ostravu. Cílem byly „Marshallingyards“ a „Targets of opportunity“.⁹⁵

O konkrétní podobě událostí ze dne 18. prosince 1944 pojednává audionahrávka vzpomínek sestry Fides Petříkové, která je v kongregačním archivu jedinou dochovanou přímou vzpomínkou na bombardování, čímž je z hlediska této práce mimořádně cenná. Je zde proto uvedena v celém svém znění.

„To bylo za hitlerovské války, když se bombardovalo. To už jsme byly v tom Franciskaneum a tam jsme byly v nemocnici zaměstnaní. Tam jsme bydlely a měly jsme tam i ošetrovatelskou školu pro sestry, které byly ošetrovatelky.

No a teď bylo to bombardování 18. prosince 1944. Měly jsme nachystaný kryt, když něco bude, tak už se vědělo, že se bude bombardovat. No a vykládalo se, že dělají pásy okolo toho kláštera, jedna sestřička říkala ,jo to oni nebudou na ten klášter, to si značí, že to nebudou bombardovat ‘

Spletli si vojáky a náš klášter.⁹⁶ Vojáci tam bydlili za nemocnicí kousek, a tak prý si to popletli. A u nás chodili vojáci sem tam do toho domu, tam je viděli vycházet a přicházet, a tak mysleli, že klášter, že tam jsou ti vojáci, tak to bylo popletené.

Bylo 18. a my měly v domě všechno uklizeno na Vánoce. Okna čisté, to vím, že jsem ještě na chodbě čistila okna, aby byly čisté na Vánoce a velké by to okno. A teď 18. jsme šly do práce,

⁹² AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, Obnova 1946, s. 1.

⁹³ AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Přihláška válečných škod a škod způsobených mimořádnými poměry.

⁹⁴ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 72, *Kronika, 1. díl 1844–1938*, s. 49.

⁹⁵ Seřadovací nádraží a příležitostné cíle. Srov. CARTER C., Kit – MUELLER, Robert. *Combat Chronology 1941–1945*. In: <https://media.defense.gov/2010/May/25/2001330283/-1/-1/0/AFD-100525-035.pdf> s. 571. [cit. 16. 3. 2023].

⁹⁶ Myšleni jsou zde spojenečtí piloti

jako vždycky a okolo jedenácté hodiny byl alarm, a tak všichni nechali práce, nemocní se stěhovali do sklepů z laboratoře a operačního sálu, to jsme šly do kláštera do krytu. Tam jsme daly tu nejsvětější svátost, byly jsme úplně pod kaplí, ve sklepech byl kryt. Některé sestry měly za úlohu sypat písek, když bude někde hořet.

Tak teď bylo asi těch 12:30 a bomba přišla. Zničila nemocnici několik pavilónů, hned oční, to byl vedle naší zahrady velký trychtýř. A u nás byl trychtýř na zahradě na rohu vedle nemocnice a na druhé straně cesty zasáhla bomba přístavek, tam bydlely už civilní sestry a ty byly v práci, tak tam nikdo nezahlýnul.

Já byla v tom krytu, tam jsme se modlily a tam mě furt cosi táhlo, 'běž do kaple' a druhý hlas, 'ale ne, zůstaň', tak jsem tam zůstala. Dvanáct třiatřicet přišla další bomba a všechno smetla. Tam nám tehda přišli vojáci na pomoc, vytahovali nás okny z chodby. Všechno bylo zasaženo v takovém koberci. Úplně zničené bylo R1, tam byli kojenci, všichni kojenci žili, ale jedna civilní sestra tam přišla o život. Operační sál byl zasažen. Jedna sestra šla z kaple ku jídelně po schodech a tam zůstala viset na zábradlí, Mařenka. Druhá sestra byla u dveří kaple, ta měla uřízlé obě nohy. Další byla při kapli. Ta byla k nepoznání, ta měla celou kůži z obličejů pryč, spálenou, tak se jí ptali, 'kdo jste?' Sestra Hildegundis', stihla odpovědět.

Mrtvé po bombardování jsme musely hledat. U zákristie byly, v kapli byly, v hovorně byli ti hosté.⁹⁷ Jedna sestra v druhém poschodí měla štěstí, nahoře v domě všechny cihly litaly okolo ní a ona se dostala na zem a nic jí nebylo. Zázrak, že jí nic nezabilo. Další sestra běžela po tom stejném poschodí ke krytu, dostala se až ke dveřím krytu. Tam spadla a byla jako spálená. Opálená taková jak od sluníčka, opálená a byla mrtvá. Výbuch jí uvnitř roztrhal, nebo co. Zkrátka uvnitř byla zničená a vcelku byla pěkná. Když skončilo bombardování, zjistily jsme, že tamta nám chybí, ta nám chybí. Ta sestra, která říkala, že dělají ty pásy kolem kláštera, ta nepřežila. Byla pod zaprášeným stolem v jídelně, kde ji tam našli až na druhý den."⁹⁸

Podle několika zpráv o incidentu,⁹⁹ jež byly po náletu sepsány generální představenou M. Aquilinou Lehsnou, utrpěla kongregace pět pumových zásahů. Dvě bomby dopadly

⁹⁷ Během náletu zemřel i velebný důstojný pán František Michálek z Hradce u Opavy se sestrami Dominikou a sestrou Fabiolou, kteří v ten den přijeli za sestrami do Opavy na návštěvu.

⁹⁸ AK Opava, fond SMFO, *Franciskaneum + historie náletu v r. 1944*, nefoliováno. S. Fides Petříková vzpomíná! (Audiokazeta).

⁹⁹ Generální představená M. Aquilina Lehsny psala zprávu o smutné události i biskupovi, generálnímu vikáři a arcibiskupovi. Srovnej. AK Opava, fond SMFO, *Franciskaneum + historie náletu v r. 1944*, nefoliováno. Dopis arcibiskupovi olomouckému, Troppau, den 29. XII. 1944.; AK Opava, fond SMFO, *Franciskaneum + historie náletu v r. 1944*, nefoliováno. Dopis biskupovi a generálnímu vikáři, Troppau, den 30. XII. 1944.; AK Opava,

v blízkosti kaple, dvě bomby zasáhly ošetřovatelskou školu a poslední bomba zničila schodiště.¹⁰⁰ Přímo během náletu nebo na následky zranění zemřelo 14 sester kongregace,¹⁰¹ P. František Michálek, služebná Marie Krejčí a slečna Vlasta Richtar.¹⁰²

S obnovou škod kongregace se započalo až následujícího roku. Ke dni 12. března 1945 byly od mateřince odvezeny trosky a bylo zřízeno nouzové zastřešení,¹⁰³ a to na náklady samotných sester ve výši 420 000,- Kčs.¹⁰⁴ Největší podíl práce na znovuvybudování zázemí v Opavě pro kongregaci měla firma Julius Lundwall, jež mezi 14. listopadem 1945 a 19. srpnem 1946 provedla na budově opravy v hodnotě 810 961,- Kčs.¹⁰⁵ K 15. listopadu roku 1945 byly taktéž provedeny kamnářské, pokrývačské a jiné práce ve výši 22 528,- Kčs.¹⁰⁶ V roce 1946 proběhly další pokrývačské práce různých řemeslníků za 138 170,- Kč.¹⁰⁷ Od července do října téhož roku v budově Franciskanea pracovali dále natěrači, malíři, stolaři, sklenáři a klempíři, kteří provedli práce v ceně 175 551,- Kčs.¹⁰⁸ Během roku 1947 vykonala firma Julius Lundwall nové práce v celkové hodnotě 189 526,- Kčs.¹⁰⁹

Veškeré práce byly hrazeny z vlastních finančních zdrojů řeholnic, z vkladu kongregace u Zemské banky pro Moravu filiálkou v Opavě, z markového vkladu u Landesbank a Girozentrale,¹¹⁰ a z jednotlivých náhrad válečných škod, k nimž došlo postupně ze strany místního národního výboru (MNV) a Ústředního národního výboru v Opavě (ÚNV). Místní

fond SMFO, krabice č. 38, inv. č. 102/4, *Korespondence, vedení kongregace (1945–1956)*, nefoliováno. Eure Excellenz Herr Bischof, Troppau, den 9. Jänner 1945.

¹⁰⁰ AK Opava, fond SMFO, *Franciskaneum + historie náletu v r. 1944*, nefoliováno. Historie náletu Franciskaneum.

¹⁰¹ Zemřely Anna Schmack (S. Dominika), Terezie Krischke (S. Fabiola), Viléma Krischke (S. Konstancia), Viktoria Sládková (S. Venerada), Františka Zámečnicková (S. Gomezia), Anastasia Cygánová (S. Liebmunda), Františka Jandová (S. Rufina), Marta Rzitka (S. Bertholda), Marie Schubová (S. Serapie), Anna Obrusníková (S. Edgara), Helena Petrásková (S. Artemie), Marie Miketová (S. Matouška), Františka Tižková (S. Hildegundis), Anna Klapetzová (S. Sidonia).

¹⁰² AK Opava, fond SMFO, *Franciskaneum + historie náletu v r. 1944*, nefoliováno. Historie náletu Franciskaneum.

¹⁰³ AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Národnímu výboru statutárního města Opavy, dotazník.

¹⁰⁴ AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Národnímu výboru statutárního města Opavy, sociální referát.

¹⁰⁵ AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Stavitelské práce fy. Lundwall ve Franciskaneum.

¹⁰⁶ AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Dluhy ke dni 15. XI. 1945.

¹⁰⁷ AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Č. j.:4/48, Ústřednímu národnímu výboru zems. hlavního města Opavy stavebnímu úřadu v Opavě.

¹⁰⁸ AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Další opravy ve Franciskaneum v Opavě, od července do října 1946.

¹⁰⁹ AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Č. j.:4/48, Ústřednímu národnímu výboru zems. hlavního města Opavy stavebnímu úřadu v Opavě.

¹¹⁰ Vklad u československé banky byl 1 052 378,- Kčs a vklad u německé banky v přepočtu 1 058 750,- Kčs. Srovnej. AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Národnímu výboru statutárního města Opavy.

národní výbor vyplatil kongregaci náhradu válečných škod ve dnech 26. – 29. 8. 1946 ve výši 210 611,- Kč, Ústřední národní výbor uhradil náhradu válečných škod částkou 80 000,- Kčs 27. září 1946.¹¹¹

O dalším vyplácení náhrad ke škodám způsobených válkou nejsou v archivu kongregace záznamy. Není tedy zřejmé, zda se jednalo o jediné státem vyplacené náhrady. Kongregace však alespoň jednou žádala o náhradu částkou 1 500 000,- Kčs pro znovuvybudování zničené ošetrovatelské školy a kuchyňského traktu.¹¹² Odpověď na uvedenou žádost se v archivu kongregace nenachází.

Na to, že se Kongregace milosrdných sester III. řádu sv. Františka nikdy nepodílela na spolupráci, či naopak na boji proti jakékoli straně konfliktu, utrpělo společenství poměrně zásadní škody. Dopad těchto ztrát se vždy odvíjel od velikosti řeholního domu a jeho funkce. Nelze tvrdit, že ztráta několika kusů živého inventáře, zásob nebo hospodářského vybavení v menších řeholních domech byla oproti škodám ve větších domech zanedbatelnou záležitostí, neboť takové zásoby byly pro každý menší řeholní dům otázkou vlastní existence. V případě poškození budov větších domů (mateřince a ošetrovatelské školy v Opavě) jde nepochybně o újmu, která řeholnicím znemožňovala žít alespoň v přijatelně důstojných podmínkách a plnit stanovenou pracovní činnost. Veškeré zmíněné škody byly způsobeny v období 1944–1945 jak německou a sovětskou armádou, tak i dalšími spojeneckými vojsky. K vyplácení náhrad docházelo spíše sporadicky a nikdy v plné výši. Charakteristiku řeholních domů, které byly zasaženy válečnými škodami, lze dohledat v dodatcích k dějinám jednotlivých domů. Prameny k válečným škodám v dalších působištích se v archivu nenacházejí.

2.2. Nucená migrace sester kongregace Milosrdných sester německé národnosti

Konec druhé světové války vedl k jasnému určení vítězů a potrestání a následnému odsunu těch poražených. Každý, kdo podle prezidentského dekretu 33/1945 neprokázal, že byl v průběhu nacistické okupace loajální k Československé republice, přestal být považován za jejího občana a pozbyl československého státního občanství.¹¹³

¹¹¹ AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Náhrada válečných škod.

¹¹² AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Národnému výboru statutárního města Opavy, dotazník.

¹¹³ *Ústavní dekret presidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské*. In: https://www.mzv.cz/file/198493/Microsoft_Word___Dekret2srpna.pdf [cit. 6. 4. 2023].

V důsledku oné skutečnosti přišlo o československé občanství i mnoho sester kongregace. O nadcházejících událostech, jež měly být provedeny v zájmu republiky, byla kongregace obeznámena prostřednictvím Jindřicha Urbánka v dopise ze dne 17. února 1946.¹¹⁴ „*Odsun Němců bude prováděn přísně! Jen nejpotřebnější mají být ponecháni v republice! Provinila-li se kterákoli sestra proti republice nebo českým lidem, pak ji nebude nikdo šetřit.*“ Urbánek v dopise kongregaci vyjadřuje podporu, protože sám jako dítě poznal péči opavských františkánek v Heiderichově nemocnici. Později byl ještě několik dekád jako ředitel závodní nemocnice svědkem jejich obětavé péče o nemocné. I proto v dopise zároveň informuje kongregaci o své snaze hledat zastání pro sestry u dalších politicky aktivních osob.¹¹⁵

Předpisy stanovené pro odsun Němců z československého území platily pro řeholníky stejnou měrou, jako pro kohokoli jiného, u něž byla věrnost republice v období okupace diskutabilní. Nucený odsun hrozil každému občanu německé národnosti, který nezískal československé občanství z rozhodnutí vlády. O odklad z odsunu mohly požádat a následně být z něj vyjmuty ty osoby, jež byly svou existencí nesmírně důležité pro chod specifických institucí, mimo jiné i nemocnice.¹¹⁶

Kongregace čítala krátce po osvobození Československa celkem 78 pracujících a dalších 33 starých, nemocných a práce neschopných sester německé národnosti, kterým hrozila nucená emigrace.¹¹⁷ Její vedení si bylo tohoto nebezpečí, vyplývajícího z poválečných politickomocenských změn ve společnosti, dobře vědomo. Již 10. září 1945 podalo na ministerstvo vnitra žádost o vyjmutí německých sester z odsunu. Této žádosti bylo nejdříve vyhověno. Dne 19. dubna 1946 vydalo souhlasné stanovisko ministerstvo zdravotnictví, jež o svém rozhodnutí vyrozumělo dále zemský národní výbor i kancelář prezidenta republiky.¹¹⁸

¹¹⁴ KRAVAR, Zdeněk. *Urbánek Jindřich*. In: <https://www.opava-city.cz/cz/mesto-urad/o-meste/osobnosti/lekari/urbanek-jindrich.html> [cit. 7.4. 2023].

¹¹⁵ Ředitel Slezské nemocnice v Opavě Senatřík, J. Fritz z ministerstva pošt, Vladimír Červenka. AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Státní občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Dopis doc. dr. Jindřicha Urbánka ze dne 17. února 1946.; Srov. AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 146, *Korespondence s charitou 1949–1950*, nefoliováno. Dopisnice Jindřicha Urbánka a Laury Skříčkové ze dnů 26., 27. 9. a 4. 10. 1945.

¹¹⁶ AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Státní občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Předpisy o odsunu Němců.

¹¹⁷ AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Státní občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Seznam sester III. řádu sv. Františka v Opavě národnosti německé; AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Státní občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Návrh žádosti ministerstvu vnitra.; Seznam sester německé národnosti, které jsou přestárlé, nemocné, práce neschopné.

¹¹⁸ Přípisem č. B–300/1164. Srov. AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Státní občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Ministerstvo zdravotnictví ministerstvu vnitra dne 19. dubna 1946.

Následně žádost schválilo i ministerstvo vnitra¹¹⁹ oficiálním přípisem ze dne 12. července 1946.¹²⁰ Ze zprávy ministerstva vnitra, adresované všem okresním národním výborům (ONV), vyplývá, že byl odsun sester německé národnosti odložen všem řeholnicím, působícím v ošetrovatelských a zdravotnických ústavech z důvodu jejich nepostradatelnosti v těchto místech. U takových sester musela být zároveň prokázána jejich politická nezávadnost.¹²¹

Z dochovaných archiválií archivu kongregace musela svou politickou nezávadnost dokazovat například Marie Hackenbergová (sestra Luka) odpověďmi na soubor otázek, jež se mimo jiné zabývaly jejím postojem k lidově demokratickému zřízení či jejího zapojení do „*budovatelského úsilí pracujícího lidu v ČSR*“.¹²²

I přesto, že byly sestry německé národnosti po určitou dobu vyňaty z odsunu německého obyvatelstva, neznamenalo to, že by se jich tento problém přestal týkat. Ministerstvo vnitra sice připustilo odklon sester z odsunu, nechalo se však slyšet, že nejde o konečné rozhodnutí, a že by se každá správa ústavu měla postarat o včasnou náhradu německého personálu za personál s československým občanstvím.¹²³

Nejistou situaci řeholnic kongregace Milosrdných sester III. ř. sv. Františka navíc umocnil odsun sester Řádu německých rytířů v Opavě, které stejně jako opavské františkánky působily ve zdravotnických ústavech,¹²⁴ prvním transportem uskutečněným v dubnu 1946. V této problematické době našlo společenství opavských sester sv. Františka podporu opět u Jindřicha Urbánka, který hledal zastání pro kongregaci u poslance Prozatímního národního shromáždění a generálního tajemníka Československé strany lidové Vladimíra Červenky. Urbánek v dopise

¹¹⁹ AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Státní občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Ministerstva vnitra dne 23. dubna 1946.

¹²⁰ Přípis č. B–300/5530. Srov. AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Státní občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Korespondence ze dne 24. dubna 1948.

¹²¹ Přípis č. B–300/5530–46. Srov. AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Státní občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Opis korespondence olomoucké arcibiskupské konsistoře všem generálním správám v olomoucké arcidiecézi ze dne 12. července 1946.

¹²² AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Státní občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Marie Hackenbergová, otázky k politické nezávadnosti.

¹²³ Přípis č. B–300/2520–46. Srov. AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Státní občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Ministerstvo vnitra národnímu výboru města Opavy.

¹²⁴ AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Státní občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Korespondence mezi oblastním osidlovacím úřadem v Bruntále a představenou SMFO ze dne 7. 5. 1946.

vyjadřoval obavy, že by mohlo dojít „z neznalosti věci“ ke stejnému odsunutí sester, jak tomu bylo v případě řeholnic Řádu německých rytířů, byť by k tomu nebyl oprávněný důvod.¹²⁵

Sestry, které nechtěly být odsunuty z nařízení vlády, měly možnost dobrovolného vystěhování, které však muselo být schváleno ministerstvem vnitra, a to pouze v případě, že řeholnicím nebyl vystaven odklad z odsunu. V takovém případě totiž sestry musely přesně nahlásit své nové místo k žití, ať už se nacházelo v Německu či Rakousku.¹²⁶

Ačkoli byly řeholní sestry výše uvedenými přípisy vyjmuty z odsunu německého obyvatelstva, došlo k vysídlení některých z nich ještě v roce 1945. Konkrétně ve dnech 20. června a 23. září bylo donuceno k odchodu 13 sester z Rýmařova. Sedm z nich odešlo do Tullnu na Dunaji v Rakousku,¹²⁷ zbývajících šest sester bylo odvezeno, bez vědomí kongregace, do „*Spandau am Hahnenberg*“ u Berlína.¹²⁸ Vedle těchto řeholnic bylo do rakouského Tullnu dobrovolně přesídleno ještě dalších šest sester.¹²⁹ Zde sestry pracovaly v nemocnici diecése St. Pölten.¹³⁰

Mezi opavskými františkánkami žádajícími o udělení československého občanství byla například Eufemie Tzieplová, jež se narodila ve Vojnovicích, v okrese Ratiboř. O československé občanství přišla, neboť v dětství navštěvovala německé školy.¹³¹ Její žádosti nebylo vyhověno bez udání důvodů.¹³² Jiné sestry přicházely o občanství v důsledku nelegálního přechodu polsko-českých hranic z oblasti, v níž byly pronásledovány „*milicionáři nelegální správy*“.¹³³ Anastazie Křoková byla například při sčítání lidu v roce 1930 podle svých

¹²⁵ AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Státní občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Korespondence doc. Dr. J. Urbánka veleváženému panu poslanci a generálnímu tajemníkovi, dne 17. února 1946.

¹²⁶ AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Státní občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Přepisy o odsunu Němců.

¹²⁷ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika, 2. díl (1938–1971)*, s. 55.

¹²⁸ AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Státní občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Přednosta presidia ministerstva pošt, dne 15. 10. 1945, s. 2.

¹²⁹ AK Opava, fond SMFO, krabice 38, inv. č. 102/4, *Korespondence, vedení kongregace 1945–1956*, nefoliováno. Seznam sester, které se 9. X. 1945 přestěhovaly do Tullnu v Rakousku.

¹³⁰ AK Opava, fond SMFO, krabice 38, inv. č. 102/4, *Korespondence, vedení kongregace 1945–1956*, nefoliováno. Zpráva generální správkyně arcibiskupskému Ordinariátu, 15. ledna 1946.

¹³¹ AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Státní občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Eufemie Tzieplová, uprchlice z Horního Slezska, 10. dubna 1948.

¹³² AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Státní občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Jednotný národní výbor v Opavě, výměr pro Eufemii Tzieplovou, 30. září 1949.

¹³³ Srov. AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Státní občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Josefa Hanková, uprchlice z Horního Slezska, dne 15. 2. 1948; AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Stát i občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Marie Nováková, uprchlice z Horního Slezska, dne 19. 3. 1948.

slov evidována jako Němka, protože byla její národnostní příslušnost zapsána správcem nemocnice v Rýmařově bez jejího vědomí.¹³⁴

V kongregaci byly i sestry, kterým bylo zemským národním výborem (ZNV) navrženo dobrovolné vysídlení.¹³⁵ Žádosti k udělení československého občanství byly zamítnuty těm řeholnicím, které nedokázaly jasně prokázat, že by se aktivně účastnily v boji za osvobození Československé republiky, že by prokazatelně trpěly fašistickým či nacistickým terorem, anebo proto, že se hlásily k německé národnosti.¹³⁶ K prvnímu lednu 1969 bylo celkem vysídleno 16 sester do Rakouska a 42 sester do Bavorska.¹³⁷

Otázka udělování československého občanství v Československé republice po roce 1945 rezonovala v celé společnosti. V kongregaci žilo a pracovalo mnoho sester, u nichž byla národnostní příslušnost diskutabilní. Valná většina z nich byla po konci války považována za německé občany jen proto, že v dětství například navštěvovaly německé školy nebo pocházely z oblasti pohraničí. Řeholnice musely zpětně dokazovat loajalitu republice za protektorátu, přestože se vždy soustředily pouze na pomoc potřebným. Bezúhonnost musely dokazovat, i když neexistovaly žádné důkazy k jejich protistátní činnosti za německé okupace. Problematika vystěhování sester německé národnosti se v závěrečné fázi týkala pouze několika desítek řeholnic (58 vysídlených sester a 473 sester v žijících ČSSR). Pověštinou šlo o sestry, které si samy přály být vystěhovány, a ty, jež se dobrovolně hlásily k německé národnosti.

¹³⁴ AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Státní občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Okresnímu národnímu výboru v Rýmařově, Anastazie Kroková, srpen 1948.

¹³⁵ AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Státní občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Zemskému národnímu výboru, exposit. V Ostravě, dne 7. srpna 1947.

¹³⁶ Srov. AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Státní občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Jednotný národní výbor v Opavě, slečna Anna Simperová, dne 21. března 1950.; AK Opava, fond SMFO, krabice 50, inv. č. 145, *Vystěhování německých sester a čs. Státní občanství pro německé sestry 1945–1951*, nefoliováno. Opis výměru sestře Viktorii Mrohsové, dne 5. srpna 1947.

¹³⁷ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika, 2. díl (1938–1971)*, s. 119.

3. Kongregace v prvních letech totalitního režimu (1950–1960)

Tzv. „vítězným“ únorem v roce 1948 dochází k pevnějšímu uchopení vládní moci v Československu komunistickým režimem. Nastává temné období 50. let, které se vyznačuje pronásledováním a persekucí obyvatel, vykonstruovanými soudními procesy, reformami, cenzurou, omezováním lidských práv a svobod, úředními čistkami na všech úrovních správy, kolektivizací hospodářského majetku, proticírkevní politikou, to vše v duchu zásad budování socialistické společnosti a boje proti imperialistickým mocnostem.¹³⁸ Stát se mnohem více začal zasazovat o to, aby na něm byla společnost co nejvíce závislá. V oblasti církevní politiky bylo snahou režimu transformovat církve v apolitické uskupení. Církve a s ní spojená společenství tak v průběhu dekády ztrácí nejen právo na volbu své správy, ale i právo vykonávat svou činnost v plném rozsahu.¹³⁹ Bez souhlasu státu nebylo nakonec možné vycestovat ani mimo klášter či řeholní dům.

Mnohými změnami si kongregace začala procházet téměř ihned po nástupu komunistické moci. Vládnoucí garnitura začala uplatňovat represivní politiku, jež se pozvolna dotkla i samotného společenství opavských františkánek. Ještě, než došlo k prvním represivním rozhodnutím komunistické vlády, zaslala kongregace akčnímu výboru zprávu, v níž prosí, aby bylo „*respektováno náboženské přesvědčení a způsob života dle řeholních pravidel*“, přičemž bylo ve zprávě poukázáno na fakt, že sestry v důsledku své pracovní náplně a řádových stanov nemají dovoleno se jakkoli zapojovat do záležitostí mimo komunitu.¹⁴⁰

Prvními náznaky, které poukazovaly na snahu státu získat plnou kontrolu nad církevními společenstvími, byla povinnost všech řádů a kongregací evidovat na přání ministerstva školství a osvěty veškeré informace k těmto uskupením. Musela se vyplnit sídla všech filiálních domů, lokalita ústředí, diecéze, v nichž se řeholní domy nacházely, činnost řádů a kongregací, úplný počet lidí působících v řádech i kongregacích podle národnosti, státního občanství a zaměstnání. Každé společenství navíc muselo doložit příslušné povolení, na základě, kterého smělo působit na území Československé republiky, a povolení k existenci každého filiálního

¹³⁸ PĚNČEV, Vladimír – RYCHLÍK, Jan. *Dějiny českých zemí*. Praha 2018, s. 512–538.

¹³⁹ Srov. KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu 1945–1953*. Brno 1993; VLČEK, Vojtěch – TESAŘ Petr. *Ženské řehole za komunismu (1948-1989)*. Olomouc 2005.

¹⁴⁰ AK Opava, fond SMFO, krabice 43, inv. č. 110, *Olomouc – Nová Ulice (Neugasse) 1901–1955*, nefoliováno. Slavnému akčnímu výboru, dne 11. března 1948.

domu. K dokumentu musel být opět doložen výkaz veškerého majetku v každém domě zvlášť a výměr hospodářské půdy, veškeré informace musely být platné k 1. říjnu 1948.¹⁴¹

Dalším nařizujícím zásahem státu do již zaběhlých zvyklostí všech náboženských společenství bylo navýšení vestiiáře¹⁴² pracujícím sestrám ke konci roku 1948, jež musely přijmout bez výjimek.¹⁴³

3.1. Proticírkevní Akce Ř

Jedním z největších zásahů vládnoucí moci vůči ženským společenstvím v římskokatolické církvi, byla bezesporu tzv. *Akce Ř*, které předcházela obdobná akce pod krycím písmenem *K*, zaměřená naopak proti mužským řádům. Obě tyto akce měly za cíl co největší omezení „*středisek protistátní činnosti*.“¹⁴⁴ Podle slov Rudolfa Slánského, generálního tajemníka ÚV KSČ, byly řády aktivní nepřátelskou agenturou, kterou bylo potřeba zničit.¹⁴⁵

Ženská řeholní uskupení byla pro svou rozsáhlou činnost ve zdravotnictví naprosto nepostradatelným prvkem sociální péče, s níž musela počítat i vláda. Státní úřad pro věci církevní (SÚC) evidoval v Československé republice k roku 1950 téměř 10 000 řeholních sester ve zdravotnictví. Jejich destrukce proto nemohla nabývat stejně násilné a razantní míry, jako u mužských společenství. Naopak bylo potřeba, aby k omezování docházelo postupně.¹⁴⁶

Před započítáním samotné akce proti ženským řeholím byla kongregace povinna nahlásit ministerstvu zdravotnictví stav svých diplomovaných i nediplomovaných ošetřovatelek, i počet sester bez jakéhokoli ošetřovatelského školení, a to ve všech veřejných a léčebných ústavech.¹⁴⁷

Dnem 26. srpna 1950 vydal Státní úřad pro věci církevní rozhodnutí. Určené kongregační kláštery se musely vystěhovat do kláštera v Nové Říši. K rozhodnutí došlo na základě nevyužívaných ubytovacích prostorů ženských řeholí na téměř celém území československé

¹⁴¹ AK Opava, fond SMFO, krabice 38, inv. č. 102/4, *Korespondence, vedení kongregace 1945–1956*, nefoliováno. Opis zprávy zemského národního výboru v Brně, 8. září 1948.

¹⁴² Peněžní odměna, kterou dostávala představená řeholního domu, s níž představená platila veškeré náklady (tj. strava, energie, cestovné).

¹⁴³ Vestiiář byl obdobou platu, nebyl ale vyplácen úřadem práce, nýbrž spadal pod rozhodnutí generální představené kongregace. Vestiiář byl z rozhodnutí vlády navýšen na 1 600,- Kčs měsíčně. Srov. AK Opava, fond SMFO, krabice 38, inv. č. 102/4, *Korespondence, vedení kongregace 1945–1956*, nefoliováno. Moravskoslezský národní výbor, exposit. v Ostravě všem nemocnicím, 28. prosince 1948.

¹⁴⁴ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu 1948–1953*. Brno 1993, s. 119.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 120.

¹⁴⁶ VLČEK, Vojtěch – TESAŘ Petr. *Ženské řehole za komunismu (1948–1989)*. Olomouc 2005, s. 61–62.

¹⁴⁷ AK Opava, fond SMFO, krabice 38, inv. č. 102/4, *Korespondence, vedení kongregace 1945–1956*, nefoliováno. Zpráva ministerstva zdravotnictví Milosrdným sestrám III. ř. sv. Františka, 19. února 1949.

republiky, které tak mohly být využity pro ubytování rodin či umístění veřejných institucí. Sestry se musely vystěhovat do pouhých čtyř dnů od rozhodnutí úřadu a směly si vzít pouze to, co povolila zmocněnkyně Náboženského fondu. Podle dokumentu sestry nepřišly o správu jednotlivých klášterů ani o žádný majetek. Náhradou za vystěhování mělo být placení nájemného novými uživateli. Vše mělo být provedeno „*hladce ve stanoveném termínu, pro potřeby státu a lidu.*“¹⁴⁸

První z vystěhovaných řeholních domů byl Svatý Kopeček v Olomouci, a to 27. srpna 1950. Krátce po šesté hodině ranní přišli do kláštera příslušníci Státní bezpečnosti, za jejichž asistence došlo k stěhování většinou „*starých, nemocných sester, z nichž některé nebyly schopné ani chůze*“. K deportaci došlo i přes naléhavé prosby ostatních řeholních sester. Přítomná policie v první řadě zabavila telefonní a rádiová zařízení. Každá sestra si mohla vzít pouze jedno příruční zavazadlo. K datu 30. srpna 1950 byly v nočních hodinách do Nové Říše přemístěny sestry z filiálních domů v Hradci-Podolí a Rýmařově.¹⁴⁹

Nucené vystěhování řeholnic z mateřince v Opavě bylo o necelý měsíc odloženo, neboť bylo Státním úřadem pro věci církevní rozhodnuto, že se do kláštera v Nové Říši musí nastěhovat dalších 54 řeholnic kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka z Opavy a několik řeholnic kongregace sester premonstrátek.¹⁵⁰ Sestry byly stěhovány malým přeplněným autobusem, v němž musely strávit několik hodin nepříjemné cesty bez dostatečných zásob jídla a pití.¹⁵¹

Při destrukci řeholních komunit docházelo ke koncentraci většího počtu menších řeholních společenství do jednoho kláštera. Naopak početně velké řády byly přemístěny samostatně, bez mísení s řády jinými.¹⁵² Opavských františkánek se týkala první zmíněná varianta.

Soustředování řeholních sester v klášteře v Nové Říši fungovalo až do roku 1951. Poté byly řeholnice 24. srpna 1951 vystěhovány do kláštera v Bílé Vodě u Javorníka ve Slezsku, v němž setrvaly až do roku 1966. Do tohoto kláštera byly přemístovány sestry z různých kongregací. Mimo kongregace Milosrdných sester III. ř. sv. Františka v Opavě se transport týkal dále také

¹⁴⁸ AK Opava, fond SMFO, krabice 38, inv. č. 102/4, *Korespondence, vedení kongregace 1945–1956*, nefoliováno. Státní úřad pro věci církevní, představené kláštera Lauře Skříčové 26. srpna 1950.

¹⁴⁹ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika, 2. díl (1938–1971)*, s. 86–87.

¹⁵⁰ AK Opava, fond SMFO, krabice 38, inv. č. 102/4, *Korespondence, vedení kongregace 1945–1956*, nefoliováno. Státní úřad pro věci církevní, odpovědné představené kláštera, 21. září 1950.

¹⁵¹ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika, 2. díl (1938–1971)*, s. 88.

¹⁵² KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu 1948–1953*. Brno 1993, s. 380.

kongregace Milosrdných sester sv. Vincence de Paul (vincentky),¹⁵³ kongregace Milosrdných sester sv. Kříže,¹⁵⁴ sester premonstrátek z Dolan u Olomouce,¹⁵⁵ kongregace sester sv. Cyrila a Metoděje.¹⁵⁶ Kromě Bílé Vody byly sestry dále vystěhovány do kláštera v Lukově u Zlína, jenž fungoval do roku 1955.¹⁵⁷

Přímé svědectví o nucené emigraci do Bílé Vody nám předkládá ve svých pamětech Anna Šťastná (sestra Dobromila) z kongregace Milosrdných sester sv. Vincence de Paul. Byť se toto svědectví netýká námi sledované kongregace, umožňuje nahlédnout na stejný případ deportace z různých úhlů. Způsob vystěhování odpovídá stejnému popisu jako v případě vystěhování řeholního domu na Svatém Kopečku v Olomouci. Příchod členů Státní bezpečnosti, dožadování se přístupu ke kanceláři řeholního domu, jasně dané ultimátum k vystěhování a následný přesun, který trval celé hodiny, aniž by sestry znaly konečný cíl cesty.¹⁵⁸

Na odsun do Bílé Vody, kam zamířily nejprve řeholnice pokročilejšího věku, vzpomíná i sestra Edita. „*Bylo to, jako když se trhá živý organismus a vzpomínka na tyto okamžiky, bolí ještě dnes.*“ Sestra vypovídá, že byly všechny umístěny do domů s proděravěnou střechou, do níž zatékalo. Sestra Edita v souvislosti s nevhodnými podmínkami pro důstojné žití v těchto prostorech upozorňuje také na počet zemřelých řeholnic v klášteře.¹⁵⁹

Bezpochyby zajímavým prvkem, který doplňuje obraz situace, bylo vnímání obce Bílé Vody samotnými sestrami, kterých se deportace týkala. „*Vesnice ležící v horském území, která se po odsunu německého obyvatelstva proměnila ‚v Charitní domov‘ s opuštěnými a rychle chátrajícími domy.*“¹⁶⁰ Obdobně „*neobydlenou, zpusťlou a prázdnou*“ viděla Bílou Vodu i sestra Dobromila Šťastná.¹⁶¹

¹⁵³ LUCUK, Vít. *Anna Šťastná (sestra Dobromila)*. In: <https://www.pametnaroda.cz/cs/stastna-sestra-dobromila-anna-20110414-0> [cit. 11. 4. 2023].

¹⁵⁴ LUCUK, Vít. *Jaroslava Egidie Smolková*. In: <https://www.pametnaroda.cz/cs/smolikova-jaroslava-egidie-20100418-0> [cit. 11. 4. 2023].

¹⁵⁵ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika, 2. díl (1938–1971)*, s. 88.

¹⁵⁶ KOVÁŘ, Václav. *Sestra Hyacinta (Mária) Dubanová*. In: <https://www.pametnaroda.cz/cs/dubanova-sestra-hyacinta-maria-20220715> [cit. 11. 4. 2023].

¹⁵⁷ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika, 2. díl (1938–1971)*, s. 89.

¹⁵⁸ LUCUK, Vít. *Anna Šťastná (sestra Dobromila)*. In: <https://www.pametnaroda.cz/cs/stastna-sestra-dobromila-anna-20110414-0> [cit. 11. 4. 2023].

¹⁵⁹ Z celkového počtu 567 zemřelých řeholnic ze všech deportovaných řádů a kongregací bylo 22 řeholnic z kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka v Opavě. Srov. AK Opava, fond SMFO, *Vzpomínky sestry*, nefoliováno. Sestra Edita, s. 2.

¹⁶⁰ AK Opava, fond SMFO, *Vzpomínky sestry*, nefoliováno. Sestra Edita, s. 2.

¹⁶¹ LUCUK, Vít. *Anna Šťastná (sestra Dobromila)*. In: <https://www.pametnaroda.cz/cs/stastna-sestra-dobromila-anna-20110414-0> [cit. 11. 4. 2023].

3.2. Další persekuční nařízení a jejich důsledky

V průběhu 50. let kongregace procházela dalšími omezujícími nařízeními či změnami, které měly za cíl co největší zásah do každodenního života sester. V prosinci roku 1950 vyšla nařízením platným pro všechny řeholnice kongregací tzv. ohlašovací povinnost. Pokud se sestry chtěly vzdálit od řeholního domu, musely tuto skutečnost hlásit na příslušný úřad a získat povolení. Pro opuštění domu do 24 hodin se sestry hlásily na církevní oddělení příslušného okresního národního výboru. V případě opuštění domu na 1 až 14 dní bylo třeba informovat totéž oddělení, avšak na krajském národním výboru. K získání povolení pro odchod z domu v rozmezí 14 dní až jednoho roku byl zapotřebí souhlas Státního úřadu pro věci církevní.¹⁶²

Sestry tuto povinnost plnily řádně. Z archivních materiálů je zřejmé, že řeholnice příležitostně žádaly o povolení opustit řeholní dům z důvodu pohřbu¹⁶³ či návštěvy lékaře.¹⁶⁴

Dalším nástrojem komunistického aparátu, jak mít co největší kontrolu nad řeholními komunitami, bylo nařízení příkazující sestrám ve zdravotnictví přijmout namísto vestiaře plat.¹⁶⁵ Zákon o hospodářském zabezpečení církvi č. 218/1949 Sb. jasně přisuzoval vládě pravomoc stanovit částku platu, způsob i míru jeho navyšování všem duchovním.¹⁶⁶

Dne 29. prosince 1951 došlo k jednání mezi ministerstvem zdravotnictví a generálními představenými kongregací. Na setkání generální představené jednotně vyjádřily nesouhlas s přijetím platu. Argumentovaly tím, že by přijetím mzdy došlo k narušení života každé sestry. Podle zprávy, kterou zaslala Rosvida Kuchaříková všem správám nemocnic, ve kterých pracovaly sestry kongregace SMFO, se ministerstvo zdravotnictví rozhodlo tuto záležitost znovu projednat s ostatními členy vlády.¹⁶⁷

¹⁶² AK Opava, fond SMFO, krabice 38, inv. č. 102/4, *Korespondence, vedení kongregace 1945–1956*, nefoliováno. Státní úřad pro věci církevní, ohlašovací povinnost řeholnic, 1. prosince 1950.

¹⁶³ AK Opava, fond SMFO, krabice 38, inv. č. 102/4, *Korespondence, vedení kongregace 1945–1956*, nefoliováno. Jednotný národní výbor církevní oddělení, pohřeb sestry Vilfridy, 2. květen 1952.

¹⁶⁴ AK Opava, fond SMFO, krabice 38, inv. č. 102/4, *Korespondence, vedení kongregace 1945–1956*, nefoliováno. Jednotný národní výbor církevní referát, návštěva lékaře, 27. června 1952.

¹⁶⁵ Přerozdělování finanční odměny za odvedenou práci nově neměla na starosti představená řeholního domu, nýbrž plat byl zaměstnavatelem dáván každé sestře zvlášť.

¹⁶⁶ Zákon č. 218/1949 Sb., srov. KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu 1948–1953*. Brno 1993, s. 380; AK Opava, fond SMFO, krabice 49, inv. č. 139, *Zákonné normy týkající se řeholních institutů a církve 1858–1970*, nefoliováno, zákon č. 218/1949 Sb. ze dne 14. října 1949.

¹⁶⁷ AK Opava, fond SMFO, krabice 43, inv. č. 110, *Olomouc – Nová Ulice (Neugasse) 1901–1955*, nefoliováno. Všem správám nemocnic, v Olomouci 30. prosince 1951.

Kongregace mohla zaslat své připomínky k problematice přijetí platu, což také udělala k 3. lednu 1952. Dokument popisuje, jakým způsobem společenství nahlíželo na finanční ohodnocení za odvedenou práci.

Za svou činnost sestry braly pouze tolik, aby „*mohly být živý*“. Pobíráním vyšší peněžní odměny by se řeholnice zpronevěřily svému poslání, neboť vestiář byl odměnou za vykonanou práci kongregaci jako celku, nikoli odměnou pro jednotlivé sestry. Kongregace byla ochotna přijmout výraz plat namísto vestiáře, jakožto terminus technicus, ovšem pod podmínkou, že by nedošlo k jeho navýšení. Zvýšení odměny by sestry přijaly pouze v případě vyšších cen nejnужnějších životních potřeb. Generální představená ve stejném dokumentu žádala, aby sestry nebyly nuceny ke členstvím v různých organizacích (Ústřední svaz odborů, Československý svaz mládeže), k účasti na oslavách nebo pracovních schůzích mimo nemocnici. Na úplný závěr vyjádřila generální představená úctu za všech „*600 sester činných v nemocnicích*“.¹⁶⁸

Přes veškeré snahy kongregace dostat svému poslání musely sestry plat nakonec k roku 1952 přijmout. V pamětní knize existuje zápis, v němž se uvádí, že po zaplacení všech poplatků nebyla výše nové mzdy nikterak závratně větší, „*nakonec to zvýšení zas tak velké nebylo*“.¹⁶⁹

Z osobních spisů řádových sester pracujících v olomoucké nemocnici vyplývá, že byl ošetřovatelkám k 1. lednu 1952 až na několik výjimek¹⁷⁰ navýšen hrubý plat na 3 320,- Kč. Jeho výše se v průběhu 50. let měnila. V době propuštění z nemocnice v roce 1957 měla valná většina řeholnic čistý plat 1 300,- Kčs.¹⁷¹ Stejnou výši mzdy měla i sestra představená řeholního domu v Olomouci. Některým sestrám byl přiznán „*nebezpečnostní*“ příplatek částkou 90,- Kčs za práci na rizikových pracovištích, jako bylo na příklad infekční oddělení I. interní kliniky.¹⁷²

Kromě nově zavedeného platu uplatnil stát vůči všem ošetřovatelkám činných v ošetřovatelských a léčebných ústavech výnos z 19. března 1951 o národním pojištění řeholního personálu. Všichni členové kongregací, řádů a jiných společenství pracující ve zdravotnických ústavech byli nově vnímáni jako zaměstnanci v pracovním poměru. Povinně podléhali nároku na pojištění, které vyplácel ústav, v němž sestry pracovaly. Výše pojistného

¹⁶⁸ AK Opava, fond SMFO, krabice 43, inv. č. 110, *Olomouc – Nová Ulice (Neugasse) 1901–1955*, nefoliováno. Ministerstvu zdravotnictví, k rukám pana ministra, Olomouc 3. ledna 1952.

¹⁶⁹ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika, 2. díl (1938–1971)*, s. 91.

¹⁷⁰ OCSP FNOL, fond Osobní spisy, krabice 1, *Dohnalová Marie*, nefoliováno. Platové výměry.

¹⁷¹ OCSP FNOL, fond Osobní spisy, krabice 1, *Kolaříková Ludmila, Ambruzíková Terezie, Brlicová Rosalina*, nefoliováno. Platové výměry.

¹⁷² OCSP FNOL, fond Osobní spisy, krabice 1, *Brlicová Rosalina*, nefoliováno. Rozhodnutí o změně příjmů, 10. října 1956.

byla stanovena na 23.8 % měsíčně z peněžní odměny za odvedenou práci. V případě, že sestřám nebyla vyměřena za jejich práci žádná odměna, ustanovila se na 1 000,- Kčs za měsíc.¹⁷³

Kongregace čelila v roce 1953 měnové reformě jako každá jiná instituce mající kapitál a vklady. Na základě poměrového systému mezi starou a novou měnou peněžní reformy a stavu úspor kongregace z předešlého roku si lze snadno představit, o jak zásadní sumu společenství přišlo.¹⁷⁴

O stavu úspor společenství před měnovou reformou poskytuje informace výroční účet kongregace, jež popisuje příjmy a výdaje za rok 1952. Z informací vyplývá, že měla kongregace dvě vkladní knížky u okresní správy sociálního zabezpečení (OSAZ) v Opavě, na nichž byla počátkem roku uložena věna 311 sester v hodnotě 1 056 688,- Kčs. Po odečtení všech výdajů a vyplacení věn sestřám, jež odešly z kongregace, byla na vkladních knížkách k 31. prosinci 1952 hodnota věn ve výši 1 037 968,- Kčs.¹⁷⁵ Vklady na spořitelních knížkách byly redukovány v poměru 30:1 (jestliže byl vklad vyšší než 50 000,- Kčs), což znamená, že výše vkladů po měnové reformě dosahovala částky pouze 34 599,- Kčs.

Již od počátků 50. let se začala v jednotlivých oblastech činnost sester pomalu měnit. Ošetrovatelské sestry pracující v nemocnicích dostávaly postupně z jednotlivých nemocničních ústavů výpovědi a byly přesouvány do jiných nebo nově vzniklých ústavů.

V následujících letech docházelo k ukončení činnosti v řadě oblastí. Jako první byl zrušen ústav pro smyslově postižené dívky v Litovli (1953), brzy jej následovala další zdravotnická a sociální zařízení: domov důchodců Lukov (1955); nemocnice Bruntál (1956); nemocnice Olomouc, k níž se váže vzpomínka sestry Remígie (1957); nemocnice Pardubice, Štemberk (1959); nemocnice Nový Bydžov, Náchod, Opava (1960); nemocnice Prostějov (1961),¹⁷⁶ Bílovec, Hranice na Moravě, Vítkov, Tovačov a domov důchodců v Červené Vodě; plicní sanatorium Paseka (1963); psychiatrická léčebna Opava, plicní oddělení Budišov, ošetrovatelský ústav Dřevohostice (1964), domov důchodců Lesnov (1969).¹⁷⁷

¹⁷³ Oddělení centrální spisovny fakultní nemocnice Olomouc (OCSP FNOL), fond Řádové ošetrovatelky, krabice 1, *Řádové sestry ve FNOL*, nefoliováno. Národní pojištění řeholního personálu, 7. června 1951.

¹⁷⁴ *Peněžní reforma*. In:

https://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/5_menova_politika_v_podrucí_direktivního_planování/1_penezni_reforma [cit. 14. 4. 2023].

¹⁷⁵ AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 170, *Výroční zpráva kongregace 1944–1952*, nefoliováno. Výroční účet kongregace v roce 1952.

¹⁷⁶ AK Opava, fond SMFO, *Vzpomínky sester*, nefoliováno. Naše setkání II., Sestra Edita.

¹⁷⁷ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika, 2. díl (1938–1971)*, s. 92–95, 102–108, 118.

Vzpomínky sestry Remígie vypovídají, že ošetřovatelky olomoucké nemocnice věděly o svém budoucím propuštění s předstihem dvou let.¹⁷⁸ Přes 100 ošetřovatelských sester v olomoucké fakultní nemocnici dostalo hromadnou výpověď k 1. červnu 1957.¹⁷⁹ Většina z nich byla ve dvou vlnách přeložena jako zdravotnice do různých ústavů sociální péče.¹⁸⁰

„V 57. nás komunisté vyvezli do Čech a Moravy“,¹⁸¹ „A začalo stěhování. Poslední dny jsme spávaly na zemi na matracích a čekaly na příjezd odvozu. Naše skupina byla určena do Mostu, ale nakonec daly vědět, že nás nechtějí. Tak nás přijaly do Odry. Když jsme přijely, čekaly tam sestry z jiného řádu na odvoz, že už tam nemohou být. Daly nám klíče a hned odjely a my jsme nevěděly nic. Byly to čtyři staré domky po Němcích. Topná tělesa nebyla nikde. V jednom domě nebyla ani vana na mytí obyvatel.“ Stav domů v Odrách byl natolik nevyhovující, že se sestry krátce po svém příjezdu vydaly opět na cesty. Konkrétně do Českého Dubu, kde již zůstaly.¹⁸²

Řeholnice v důchodovém věku a generální představená se svou radou byly přestěhovány do Slavkova u Opavy. Ostatní sestry byly přeloženy například do Červené Vody, Hrubé Vody, Šternberku, Mohelnice nebo Pavlovic.¹⁸³

K červnu 1961 dostaly stejným způsobem výpověď ošetřovatelky z nemocnice v Prostějově. „11. července 1961, po čtvrté hodině ranní se s námi přišli rozloučit civilní zaměstnanci. Z jejich strany to byla odvaha a svým postojem dávali najevo, že s naším odvozem nesouhlasí. Beze slov, se slzami v očích nám dlouze tiskli ruce. Církevního tajemníka to rozčílilo. Křičel na řidiče ‚ukonči tu komedii!‘ Byly jsme odvezeny do Jiřetína pod Jedlovou. Stály jsme před novým domem, jehož bídu zakrývala milosrdná tma.“ Dům, jenž měl být jejich novým domovem, původně sloužil jako sklad obilí, natřený na bílo krátce před příjezdem nových obyvatel. Netekla v něm voda a byl až na pár postelí nevybavený.¹⁸⁴

Můžeme zde ovšem zmínit i životní příběhy některých dalších ošetřovatelek, které jsou v porovnání s výše uvedenými osudy světlými výjimkami doby. Za zmínku stojí Anna Vyskočilová (S. Jenovéfa), Marie Chmelíková (S. Odilona) a Ludmila Kolaříková

¹⁷⁸ AK Opava, fond SMFO, *Vzpomínky sester*, nefoliováno. Sestra Remígie.

¹⁷⁹ AK Opava, fond SMFO, *Vzpomínky sester*, nefoliováno. Konvent v Českém Dubě, Sestra Doubravka.; OCSP FNOL, fond Osobní spisy, *Kolaříková Ludmila*, nefoliováno. Krajským ústavem národního zdraví v Olomouci 31. května 1957.

¹⁸⁰ OCSP FNOL, fond Řádové ošetřovatelky, krabice 1, *Řádové sestry ve FNOL*, nefoliováno. Záznam o pracovním poměru řádových sester, 31. července a 31. srpna 1951.

¹⁸¹ AK Opava, fond SMFO, *Vzpomínky sester*, nefoliováno. Sestra Rafaela.

¹⁸² AK Opava, fond SMFO, *Vzpomínky sester*, nefoliováno. Sestra Remígie, s. 4.

¹⁸³ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika, 2. díl (1938–1971)*, s. 95–96.

¹⁸⁴ AK Opava, fond SMFO, *Vzpomínky sester*, nefoliováno. Naše setkání II., Sestra Edita.

(S. Eligenda), které po výpovědi všem sestřím z olomoucké nemocnice dostaly možnost pracovat v soukromé ordinaci a domácnosti prof. Václava Vejdovského, aniž musely opustit známá místa.¹⁸⁵

Na sestry byl během jejich činnosti vyvíjen tlak, aby se dobrovolně zbavily řeholního roucha. Byl pokaždé vystupňován v momentu, kdy byly konfrontovány s faktem, že došlo ke zrušení pracovní smlouvy s jejich ústavem. Sestra Leopolda (Josefa Horáková), která pracovala jako diplomovaná ošetrovatelka, vzpomíná, že jim komunisté po odložení roucha slibovali větší plat a vedoucí místa.¹⁸⁶ Totéž si vybavuje i řeholnice Edita: „*církevní tajemník z Brna nám sliboval stejná práva, jako měly civilní sestry, a přednostně udělené (služební) byty.*“¹⁸⁷

V letech, která jsou obecně považována za období největších represivních opatření komunistické vlády, existovala kongregace ve velmi omezeném režimu. Bylo zakázáno nabírat dorost, sestry byly internovány do odlehlých oblastí, kde byly donuceny žít v nepředstavitelně obtížných životních podmínkách. Téměř každý rok se musela kongregace podřizovat a přizpůsobovat novým opatřením i nařízením, která byla velice často záměrně namířená tak, aby co nejvíce odporovala přirozenému způsobu života sester a jejich řeholi. Veškeré represe, jež byly na kongregaci ze strany státu namířeny, společenství vždy pokorně přijalo s prosbami, aby jim byla zachována alespoň možnost pomáhat druhým.

¹⁸⁵ KLVAČOVÁ, Renáta. *Václav Vejdovský*. Olomouc 2020, s. 113–114. Srov. OCSP FNOL, fond Osobní spisy, *Kolaříková Ludmila*, nefoliováno. Dohoda mezi Krajským ústavem národního zdraví a Ludmilou Eligendou Kolaříkovou, dne 28. srpna 1957.

¹⁸⁶ AK Opava, fond SMFO, *Vzpomínky sester*, nefoliováno. Sestra Leopolda, Josefa Horáková, s. 3.

¹⁸⁷ AK Opava, fond SMFO, *Vzpomínky sester*, nefoliováno. Naše setkání II., Sestra Edita.

4. Kongregace v socialismu s „lidskou tváří“ (1960–1969)

Po tvrdých represivních 50. letech nastupuje dekáda, která je též známá pod výrazem „Chruščovovo tání“. Od smrti Stalina, Gottwalda a XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu docházelo pomalým tempem k ideologické nestabilitě ve vedení KSSS i KSČ. Podněcovala ke kritice, a nakonec vedla k „*prolomení hrází mezi lidmi*“¹⁸⁸ Jistým způsobem se první polovina 60. let nesla v duchu „*nové vlny perzekuce*“, v níž stále docházelo k redukci činnosti řeholních společenství.¹⁸⁹ Ve druhé polovině tohoto období je však již patrná vůle k užší spolupráci církve a státu. Námi sledovaná kongregace se však musela neustále potýkat s důsledky politických nařízení komunistické vlády z předchozích let, která se zásadně neměnila a k nimž sporadicky přibývala dalším změnám.¹⁹⁰

Hned v úvodu nové dekády přišlo společenství v rámci znárodnění o obilný sklad ve Slavkově¹⁹¹ a budovy na Nové Ulici v Olomouci.¹⁹² Členky zmiňované řeholní komunity byly povinny se zavázat k plnění socialistických závazků. Příkladem mohou být sestry z kláštera ve Slavkově u Opavy, které byly donuceny vypěstovat 80 000 kusů salátových sazenic, vypomocť při sklizni máku, jež byla odhadována na dobu 960 hodin, a dále vypomocť u dalších brigád během roku v časovém rozpětí až 4 000 hodin.¹⁹³ Starší řeholnice charitativního domu v Opavě za splnění svého socialistického závazku, totiž opravy pláště veterinární služby v opavském okrese, dostaly možnost účastnit se jednodenního výletu do Prostějova, Brna a Moravského krasu.¹⁹⁴ Kromě socialistických závazků řeholní domy

¹⁸⁸ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1953–1966*. Praha 1992, s. 41.

¹⁸⁹ BARTLÍK, Stanislav. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno 2007, s. 188.

¹⁹⁰ V roce 1961 došlo z rozhodnutí generální představené k úpravě nošení závoje i přesto, že k takové změně mohlo dojít pouze se souhlasem Svatého stolce. Sestry nově musely nosit unifikované závoje. Při práci a během cestování nosily měkký závoj stejné, nebo alespoň podobné barvy i vzoru, a vždy nosily plášť. Tvrdý závoj směly nosit pouze v řeholním domě. „*Činíme tak, abychom, co nejmenší pozornost budily. Jelikož dnes to nejde jinak, zodpovídám za to sama.*“ K oficiální změně řeholního oděvu se souhlasem Vatikánu došlo až v roce 1964. Srov. AK Opava, fond SMFO, krabice 39, inv. č. 102/5, *Milé drahé sestřičky!* nefoliováno. Přípis s prosbou o unifikaci oděvu, dne 22. listopadu 1961.

¹⁹¹ Budova byla přičleněna ke krajskému výkupnímu podniku. Srov. AK Opava, fond SMFO, krabice 39, inv. č. 102/5, *Výměr ministerstva potravinářského průmyslu*, nefoliováno. Stanovení rozsahu znárodnění, dne 12. 12. 1960.

¹⁹² Novým vlastníkem nemovitosti pod vl. č. 604 se stala fakultní nemocnice. Srov. AK Opava, fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika 2. díl 1938–1971*, s. 103.

¹⁹³ AK Opava, fond SMFO, krabice 39, inv. č. 102/5, *Socialistický závazek*, nefoliováno. Dne 22. 2. 1961.

¹⁹⁴ Sestry nejprve navštívily hrob Jiřího Wolкера v Prostějově, brněnský kostel Minoritů, zelný trh, kašny, vyhlídku Františkov, průmyslové výstaviště, poté absolvovaly vyhlídkovou plavbu po brněnském přehradním jezeře. V plánu zájezdu byla i návštěva brněnské ZOO, která však byla z důvodu nedostatku času zrušena. Poté se vydaly do Moravského krasu a na žádost sester i do Víceměřic. AK Opava, fond SMFO, krabice 39, inv. č. 102/5, *Jednodenní zájezd obyvatelk charitativního domu*, nefoliováno. Zpráva o zájezdu, dne 8. 8. 1961.

předkládaly rozpočtovému oddělení České katolické charity (ČKCH) i akční plány na období jednoho roku.¹⁹⁵

ČKCH se stala prostředníkem mezi orgány národních výborů na všech úrovních správy a samotnou kongregací od převedení kompetencí Státního úřadu pro věci církevní na ministerstvo školství a kultury.¹⁹⁶ Skrze charity muselo řeholní společenství žádat o povolení ke všem činnostem. Počínaje jmenováním představených,¹⁹⁷ jmenování řádného i mimořádného zpovědníka pro jednotlivé domy.¹⁹⁸ Představené řeholních domů taktéž potřebovaly mít souhlas sociálního odboru ČKCH pro přesun sester mezi filiálními domy, které sama ČKCH organizovala. Po celé touto kapitolou vymezené období se kongregace potýkala s přemísťováním řeholnic mezi ústavy podle toho, jak právě stát potřeboval. Mezi oblastmi, ve kterých byly sestry přemístěny, lze zařadit Teplice nad Metují, Senohraby, Pardubice, Zdislavice,¹⁹⁹ Karviná, Mirošov, Polom, Dřevohostice a Bílá Voda.²⁰⁰

Zákaz nabírání dorostu a narůstající průměrný věk členek kongregace způsoboval každým rokem větší nedostatek kvalifikovaného personálu, který by se mohl v různých ústavech sociální péče uplatnit. Kongregace čím dál tím víc trpěla nedostatkem práce schopných řeholnic, kterými by mohla disponovat pro snížení poptávky po sestřích. Tuto skutečnost si jednotlivá vedení domů pro sociální péči uvědomovala, i přesto na kongregaci apelovala, aby vyhověla požadavkům. „*Jsou nám známy vaše potíže při uspokojování všech požadavků na vaši kongregaci. Přesto však znovu si dovoluujeme požádat, abyste vyhověla. Vyhovět správě a tomuto ústavu by bylo zvláště prospěšné.*“²⁰¹ V ojedinělých případech dokonce docházelo k organizování přesunů sester na různá pracoviště církevním referátem odboru školství a kultury krajského národního výboru bez vědomí kongregace. O rozhodnutí byla kongregace

¹⁹⁵ V tomto případě řeholní dům počítal s celkovou rekonstrukcí bytové jednotky (tj. elektřina, vodovody, plynovod, omítky, střecha, okna, chodník, okapy). Srov. AK Opava, fond SMFO, krabice 40, inv. č. 102/6, *Akční plán prací na rok 1964*, nefoliováno. Akční plán charitativního domu v Opavě, Kylešovská, dne 4. ledna 1964.

¹⁹⁶ *Nařízení vlády č. 19/1956 Sb.* In:

<https://cse.google.com/cse?cx=015489265366623571386%3Aizzrwwg3bmqm&q=19%2F1956&ok.x=0&ok.y=0> [cit. 25. 4. 2023]. V některých případech se ČKCH stala správcem řeholního domu. Srov. AK Opava, fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika, 2. díl (1938–1971)*, s. 100.

¹⁹⁷ AK Opava, fond SMFO, krabice 39, inv. č. 102/5, *Sociální odbor ČKCH*, nefoliováno. Žádost o souhlas k jmenování představené Alžběty Zimové, dne 30. prosince 1961.

¹⁹⁸ AK Opava, fond SMFO, krabice 39, inv. č. 102/5, *Kapitulní ordinariát*, nefoliováno. Žádost k jmenování zpovědníka pro sestry v Kersku, dne 9. prosince 1961.

¹⁹⁹ AK Opava, fond SMFO, krabice 39, inv. č. 102/5, *Sociálnímu odboru ČKCH*, nefoliováno. Žádost o souhlas k přemístění sester, dne 18. prosince 1961.

²⁰⁰ AK Opava, fond SMFO, krabice 39, inv. č. 102/5, *Přemísťování sester*, nefoliováno. Jednotlivé zprávy o přemístění sester.

²⁰¹ AK Opava, fond SMFO, krabice 39, inv. č. 102/5, *Jihomoravský krajský výbor*, nefoliováno. Žádost generální správě o nastoupení Boženy Vinklerové do Zdislavic, dne 29. 8. 1961.

následně informována až poté, kdy došlo k dohodě mezi odborem a konkrétním ústavem péče.²⁰²

Pokud kongregace uznala za vhodné, že si některé z jejích sester potřebovaly v důsledku namáhavé práce odpočinout, protože byly „vyčerpané k padnutí“,²⁰³ pokaždé dostala od nadřazených správních orgánů odmítavé stanovisko ke své žádosti. Odůvodněním bylo, že „se jednotlivé ústavy brání výměně sester a jiné, že nemáte.“²⁰⁴

S narůstajícím nedostatkem sester v charitativních domech, domovech důchodců či ústavech sociální péče docházelo na některých pracovištích z různých důvodů k nárůstu napětí mezi řeholicemi a vedením domu. Sestry musely nejednou řešit situaci, kdy jim nebylo umožněno plnit své řeholní povinnosti. Došlo k tomu například v dětském domově v Kersku,²⁰⁵ v Českém Dubu musela dokonce z rozhodnutí vedení domu pracovat jedna sestra jako technický údržbář.²⁰⁶ Navíc v jiném domově důchodců v Českém Dubu byla řeholicím odepírána návštěva zpovědníka.²⁰⁷ Situaci zde nakonec vyřešil až zásah odboru školství a kultury KNV v Ústí nad Labem, který vedení domu instruoval o nápravě.²⁰⁸ Velmi napjatou situací byla kongregace nucena řešit i v ústavu sociální péče v Heřmanově Městci; byla způsobena výměnou sester v domě, jež neodpovídala představám vedoucího domu.²⁰⁹

O časové etapě 60. let je však možné také mluvit jako o období mnoha změn. V druhé polovině této dekády si lze všimnout naprosté změny v dostupnosti bohoslužebných knih. Kongregace začala od roku 1966 opět přijímat výtisky liturgických děl.²¹⁰ Mezi první díla, která společenství

²⁰² AK Opava, fond SMFO, krabice 39, inv. č. 102/5, *Odbor školství a kultury KNV v Ostravě*, nefoliováno. Přesun Amálie Rzitkové do Karviné, dne 14. září. 1961.

²⁰³ AK Opava, fond SMFO, krabice 40, inv. č. 102/6, *Vedoucímu domovu důchodců, Jihlava – Lesnov*, nefoliováno. Dopis o uvolnění sester z Lesnova, dne 27. listopadu 1968.

²⁰⁴ AK Opava, fond SMFO, krabice 40, inv. č. 102/6, *Česká katolická charita, charitní domov pro řeholnice*, nefoliováno. Odpověď ČKCH k výměně sester v Mnichově u Vrbna, dne 7. července 1965.

²⁰⁵ Sestrám nebylo povoleno vykonávat bohoslužby. Srov. AK Opava, fond SMFO, krabice 39, inv. č. 102/5, *Okresnímu národnímu výboru*, nefoliováno. Žádost o zřízení modlitebny a vykonávání bohoslužeb v Kersku, dne 20. listopadu 1961.

²⁰⁶ AK Opava, fond SMFO, krabice 39, inv. č. 102/5, *Sociálnímu odboru ČKCH*, nefoliováno. Zpráva generální představené České katolické charitě, dne 16. října 1961.

²⁰⁷ AK Opava, fond SMFO, krabice 39, inv. č. 102/5, *Krajskému národnímu výboru, odboru pro věci církevní*, nefoliováno. Zpráva o situaci v domově důchodců v Českém Dubu, dne 13. června 1961.

²⁰⁸ KNV nechal vydat v celém kraji oběžník, který řešil obdobné situace i v jiných domech. Srov. AK Opava, fond SMFO, krabice 39, inv. č. 102/5, *Rada krajského národního výboru v Ústí n. Labem*, nefoliováno. Situace v DD v Českém Dubě, dne 21. srpna 1961.

²⁰⁹ AK Opava, fond SMFO, krabice 40, inv. č. 102/6, *Ústav soc. péče DD v Heřmanově Městci*, nefoliováno. Dopis vedoucího domu generální představené o situaci v domě, dne 26. 5. 1965.

²¹⁰ K distribuci liturgických děl docházelo za pomoci ČKCH.

získala, patřilo několik výtisků *Krise und Erneuerung der Frauenorden*,²¹¹ přes 140 kusů Římského misálu a 65 kusů evangelií v českém překladu. K dalším dílům se řadí liturgické knihy v počtu 11 kusů *Kyriale*, 5 kusů *Liber usualis*, 3 kusů *Liber gradualis* a jednoho kompletního pětídílného varhanního doprovodu.²¹² Lze zmínit i 80 kusů „*Jožkova deníku*“,²¹³ 400 kusů menších liturgických modliteb, 20 výtisků prvouky *Cesta k Bohu*²¹⁴ či 450 kusů malého breviáře.²¹⁵ Vydávaly se také katechetické pomůcky (evangelické scény, biblické obrazy, flanelogramy).²¹⁶ Sestry se mohly zúčastnit katechetického kurzu, po jehož zakončení obdržely vysvědčení, jež jim mohlo pomoci získat pověření vyučovat náboženství.²¹⁷

Od roku 1963 udělovala ČKCH souhlas ke konání duchovních cvičení (exercicie) v jazyce českém i německém, nebo konání odpustkových slavností.²¹⁸ Z dochovaných archiválií je zjevné, že se první duchovní cvičení konala ve Slavkově u Opavy.²¹⁹ Charita taktéž neměla problém vydávat souhlas pro vycestování do ciziny²²⁰ či udělovat kladné vyřízení žádosti na dovolenou pro sestry.²²¹ Od začátku 60. let se z iniciativy ČKCH konaly každoročně rekreační a lázeňské pobyty, vždy několik v letním i v zimním období.²²²

Bezpochyby největším a neočekávanějším milníkem v životě řeholních společenství byl II. Vatikánský koncil, který se konal za pontifikátu papeže Jana XXIII. a následně pontifikátu papeže Pavla VI. v letech 1962–1965. Podle Petra Tesaře znamenal koncil „*obrodu církve*“, která mohla vyřešit otázku přijímání nového dorostu, volbu vyšších představených, volbu

²¹¹ *Krise a obnova ženských řeholí*, autorem byl kardinál Leo Joseph Suenens. Srov. AK Opava, fond SMFO, krabice 40, inv. č. 102/6, *Česká katolická charita*, nefoliováno. Dopis velebné Matce Habáňové, ze dne 12. ledna 1966.

²¹² Totéž, ze dne 13., 15., 24. ledna 1966 a 2. února 1966.

²¹³ AK Opava, fond SMFO, krabice 41, inv. č. 102/7, *Korespondence mezi generální představenou a panem Tomkem*, nefoliováno. Ze dne 10. dubna 1969.

²¹⁴ AK Opava, fond SMFO, krabice 41, inv. č. 102/7, *Vydavatelství české katolické charity*, nefoliováno. Objednávka liturgických textů, dne 21. listopadu 1969.

²¹⁵ Totéž, dne 23. srpna 1969.

²¹⁶ AK Opava, fond SMFO, krabice 41, inv. č. 102/7, *Oběžník č. 32*, nefoliováno, dne 15. října 1969.

²¹⁷ Podle sekretariátu řeholních společností v ČSSR se tohoto kurzu k roku 1969 zúčastnilo na 1 200 sester. Srov. AK Opava, fond SMFO, krabice 41, inv. č. 102/7, *Drazí bratři a sestry*, nefoliováno. Informační zpráva ke katechetským kurzům, dne 28. února 1969.

²¹⁸ AK Opava, fond SMFO, krabice 40, inv. č. 102/6, *Děkanský a farní úřad u sv. Ducha v Opavě*, nefoliováno. Informační zpráva ke konání odpustkové slavnosti, dne 29. července 1965.

²¹⁹ AK Opava, fond SMFO, krabice 39, inv. č. 102/5, *Severomoravský krajský národní výbor*, nefoliováno. Udělení státního souhlasu k vykonání duchovního cvičení, dne 11. března 1963.

²²⁰ AK Opava, fond SMFO, krabice 40, inv. č. 102/6, *Česká katolická charita*, nefoliováno. Povolení cesty do zahraničí, dne 6. května 1966.

²²¹ AK Opava, fond SMFO, krabice 39, inv. č. 102/5, *Česká katolická charita*, nefoliováno. Otázka dovolených pro sestry, dne 20. července 1963.

²²² Každý rok šlo hned o několik týdenních turnusů v různých lázních. Jedná se například o Jánské, Mariánské, Františkovy lázně, Dolní Smokovec, Píšťany, Luhačovice, Karlovy Vary, Poděbrady.

správních rad společenství bez státního souhlasu a do určité míry i návrat k běžné činnosti.²²³ Václav Ryněš v konání koncilu spatřoval příležitost římskokatolické církve stát se prostředníkem mezi mocnostmi bez společenských a politických rozdílů.²²⁴

Závěrem jednání koncilu bylo vydáno 16 dokumentů, které definovaly snahu Svatého stolce dosáhnout obnovy církevního života. Hlavním cílem koncilu byl návrat k původnímu křesťanskému životu, zachovávajícího svého ducha i tradice, s vůlí přizpůsobit se podle potřeb a povahy nové doby.²²⁵ Svatý stolec doporučil řeholním společenstvím „hledat dorost, avšak s náležitou rozvahou a podle směrnic Svatého stolce a místního ordináře.“²²⁶ Mimo to Svatý stolec proklamoval nezczizitelné právo každé osoby na náboženskou svobodu a možnost hledat „pravdu“ bádáním, vzděláváním, vyučováním a dialogem. V dokumentech Vatikán navíc odsoudil tendence občanské moci zasahovat do náboženské činnosti a bránit jí, a právními prostředky, administrativními zásahy vybírat, vychovávat a jmenovat duchovní osoby.²²⁷

II. Vatikánský koncil umožnil všem náboženským společenstvím římskokatolické církve obrodu jejich komunitního života. Každé společenství mohlo projít vnitřní transformací tak, aby se co nejvíce přizpůsobilo potřebám lidí. K tomu všemu mělo přirozeně dojít v souladu s dokumenty „posvátného sněmu“.²²⁸

Názorová stanoviska a přístupy církevního sněmu byly věci nadnárodní úrovně. Aby došlo ke změnám v jednotlivých komunitách, musela projít proměnou i vnitropolitická scéna Československé socialistické republiky. Koncem roku 1967 a počátkem roku následujícího došlo k uvolnění politických i sociálních vztahů mezi československou společností a vládoucí komunistickou stranou, což se dotklo i námi sledované kongregace. Sedmého dubna 1968 vznikla Konference představených řeholních společenství s výborem a sekretariátem. Sekretariát Konference se stal prostředníkem v jednání mezi církví a sekretariátem pro věci církevní ministerstva kultury (SPVC MK). Sekretariát Konference se při svém jednání s SPVC MK soustředil na problematiku, jež avizoval II. Vatikánský koncil, tedy obnovu řeholního života, přijímání dorostu a pastoraci. Jednání mezi oběma sekretariáty nakonec dospěla k určité shodě. Církevním společenstvím bylo dovoleno přijmout tzv. „staré

²²³ VLČEK, Vojtěch – TESAŘ Petr. *Ženské řehole za komunismu (1948-1989)*. Olomouc 2005, s. 44–45.

²²⁴ RYNEŠ, Václav. *Český stát a náboženství*. Praha 2021, s. 290.

²²⁵ *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří 2002, s. 368.

²²⁶ Tamtéž, s. 377.

²²⁷ Tamtéž, s. 564–566.

²²⁸ Tamtéž, s. 369.

novicky“, což byly zájemkyně o noviciát do roku 1950, a směly se konat generální a provinční kapituly.²²⁹

Generální kapitula sledované kongregace se konala 23. října 1968. Hned v úvodu jednání se dohodlo rozdělení jednání generální kapituly na dvě části, věcnou a volební. Volební část kapituly byla naplánovaná na rok 1969.²³⁰ O průběhu generální kapituly byly řádové sestry průběžně informovány prostřednictvím dopisů.²³¹ Práce na jednotlivých člancích konstitucí začaly téměř okamžitě po zahájení generální kapituly. Plénum se scházelo dvakrát denně po dobu tří hodin. Každý článek konstitucí byl řádně prodiskutován a následně schválen. Bylo konstatováno, že „práce je to opravdu radostná.“²³² Konání první části generální kapituly bylo ukončeno k 31. říjnu 1968. Dekretem ze dne 28. 10. 1968 byly zrušeny dosavadní konstituce z roku 1931. Společně s konstitucemi byly schváleny i směrnice, upřesňující některé články konstitucí. Nové konstituce vešly v platnost pro české sestry 15. listopadu, pro sestry německé 15. prosince 1968, a byly odhlasovány na zkoušku šesti let.²³³

Nově se například vztahovalo aktivní volební právo při volbě delegátek v generální kapitule na všechny sestry s dočasnými sliby.²³⁴ Konventem se rozumělo společenství sester alespoň 10 řeholnic.²³⁵ Společenství kladlo velký důraz na vzdělání a výchovu pomocí studia evangelií, které mělo pomoci zdravému růstu duchovního života.²³⁶

Společně s generálními kapitulami se konaly schůze generální rady. Mezi roky 1968 a 1969 jich bylo celkem sedm. Hned na první schůzi byla zvolená generální ekonomka a byl vymezen jasný počet členů správy malých konventů.²³⁷ Ostatní zasedání generálních rad se zabývala záležitostmi jednotlivých konventů, volbou konventních představených a jejich vikářek

²²⁹ VLČEK, Vojtěch – TESAŘ Petr. *Ženské řehole za komunismu (1948-1989)*. Olomouc 2005, s. 48.

²³⁰ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika, 2. díl (1938–1971)*, s. 115.

²³¹ V prvním dopise byly sestry informovány o zřízení pracovních komisí pro přípravu finálních konstitucí, rozdělení generální kapituly na dvě části a definitivní určení společných modliteb. Srov. AK Opava, fond SMFO, krabice 2, inv. č. 84/2, *Protokoly generálních kapitul 1946–1969*, nefoliováno. V Kristu a sv. Otci Františku milované spolusestry, zpráva ze dne 23. října 1968.

²³² Totéž, zpráva ze dne 28. října 1968.

²³³ Totéž, zpráva ze dne 31. října 1968.

²³⁴ Původně měly pasivní i aktivní právo při volbě delegátek v generální kapitule sestry s věcnou profesí. Srov. *Řehole regulovaného 3. řádu sv. Otce Františka a konstituce kongregace Milosrdných sester 3. řádu sv. Františka*. Opava 1968, s. 25.

²³⁵ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika, 2. díl (1938–1971)*, s. 122.

²³⁶ *Řehole regulovaného 3. řádu sv. Otce Františka a konstituce kongregace Milosrdných sester 3. řádu sv. Františka*. Opava 1968, s. 19.

²³⁷ Správu menšího konventu tvořila konventní představená, vikářka a ekonomka. Srov. AK Opava, fond SMFO, krabice 3, inv. č. 85, *Zasedání generální rady 1914–1970*, nefoliováno. Zasedání generální rady, dne 28. listopadu 1968.

či otázkou školení sester představených. Na poslední generální radě, 12. prosince 1969, se sestry domluvily na pravidelné modlitbě každý čtvrtek za „*hodný dorost*“.²³⁸

Období šedesátých let bylo pro kongregaci nepochybně etapou významných proměn. Kongregace sice stále musela mít ke všem svým úkonům státní souhlas, avšak od poloviny dekády lze již vidět benevolentnější přístup orgánů národních výborů při vyřizování většiny žádostí, které kongregace k těmto správním jednotkám vznesla. Sestrám byla povolována duchovní cvičení, směly navštěvovat své konventy v zahraničí a měly také mnohem lepší přístup k liturgickým textům. II. Vatikánským koncilem a uvolněnější vnitropolitickou situací jim bylo umožněno započít obnovu řeholního života v komunitách. I přesto stále řeholnice žily omezeným způsobem. Stále nesměly přijímat dorost. Rostl průměrný věk práceschopných sester a jejich činnost byla vymezená pouze na charitativní domy, domovy důchodců a ústavy sociální péče.

²³⁸ AK Opava, fond SMFO, krabice 3, inv. č. 85, *Zasedání generální rady 1914–1970*, nefoliováno. Zasedání generálních rad ze dnů 28. listopadu 1968; 11. dubna; 27. května; 4. července; 11. října; 8. listopadu a 12. prosince 1969.

5. Závěr

Cílem této práce bylo studium vývoje Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka v Opavě v období let 1945–1969, které je dnes v povědomí veřejnosti spojováno mimo jiné s procesem poválečné obnovy československé společnosti a následnou vládou totalitního komunistického režimu se všemi jejími důsledky.

Na základě výzkumu se podařilo ve čtyřech vybraných oblastech sumarizovat škody, jež kongregace utrpěla v posledních dvou letech druhé světové války. Tyto škody na movitém i nemovitém majetku činily téměř čtyři milióny československých korun. Mnohem důležitější je potřeba si připomínat jména všech sester, které padly za obět' válečnému konfliktu.

Práce charakterizuje postoj vládnoucího režimu ke kongregaci v různých letech, přístup společenství a jeho způsob přijetí jednotlivých prvků proticírkevní politiky státu. Studie předkládá konkrétní dopady vládních nařízení v 50. letech, s nimiž se komunita v zájmu svého poslání pomáhat druhým vždy pokorně vyrovnávala. Ať už šlo o zákaz přijímání dorostu, nucenou koncentraci řeholnic v internačních kláštorech, povinné přijetí státního platu, či vynucenou změnu činnosti v druhé polovině 50. let.

Naproti tomu, práce umožňuje spatřovat v 60. letech jistou formu uvolnění napjatých vztahů mezi řeholními společenstvími a státem. Sestrám sledované kongregaci bylo v průběhu 60. let dovoleno navštěvovat sestry v Rakousku, účastnit se rekreačních pobytů a poznávacích výletů, taktéž jim bylo povoleno konat duchovní cvičení, mít řádného zpovědníka, plnit si své řeholní povinnosti v jednotlivých ústavech, či navštěvovat rodinné příslušníky. Je však nutné připomenout, že ke všem aktivitám musely mít sestry stále souhlas národních výborů.

Využitím memoárových pramenů dochází k větší personifikaci problematiky. Dějiny kongregace, které jsou po většinu sledované období protkány persekucí, omezováním a potlačováním základních lidských práv a svobod, získávají díky autentickým vzpomínkám řádových sester nový rozměr a konkrétní podobu. Z archivu kongregace byly ve snaze respektovat a chránit přání společenství využity převážně vzpomínky již zesnulých řeholnic.

Závěry studie mají částečně i obecnější platnost, umožňují detailnější doplnění komplexního obrazu existence náboženských komunit v totalitním Československu po roce 1945. Dovolují veřejnosti poznat a pochopit život společenství opavských františkánek ve vymezeném časovém období.

Prostor pro další hlubší studium kongregace lze spatřovat hned v několika dalších oblastech. Za zmínku v této souvislosti stojí na prvním místě otázka zmapování přesných okolností vzniku společenství v roce 1844, zde je však nutné počítat se značnou torzovitostí relevantních pramenů. Rovněž léta okupace Československa a druhé světové války znamenají v dějinách kongregace „prázdné“ období, jehož studiem bychom jistě získali cenné informace o životě řeholnic za jiné totalitní vlády. I zde je však na místě počítat s nedostatkem dochovaných historických zdrojů. Období závěrečné, tedy léta sedmdesátá až devadesátá, je zatím zcela neprobádané. I jemu by měla být v budoucnu v rámci historického výzkumu věnována dostatečná pozornost.

Seznam pramenů a literatury

a) Prameny

Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka v Opavě, archiv kongregace

fond Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka v Opavě (SMFO), krab. 2, inv. č. 84/2

fond SMFO, krab. 3, inv. č. 85

fond SMFO, krab. 38, inv. č. 102/4

fond SMFO, krab. 39, inv. č. 102/5

fond SMFO, krab. 40, inv. č. 102/6

fond SMFO, krab. 41, inv. č. 102/7

fond SMFO, krab. 43, inv. č. 110

fond SMFO, krab. 49, inv. č. 139

fond SMFO, krab. 50, inv. č. 145

fond SMFO, krab. 50, inv. č. 146

fond SMFO, krab. 51, inv. č. 148

fond SMFO, krab. 52, inv. č. 149

fond SMFO, krab. 61, inv. č. 170

fond SMFO, krab. 61, inv. č. 171

fond SMFO, inv. č. 1

fond SMFO, inv. č. 4

fond SMFO, inv. č. 61

fond SMFO, inv. č. 72

fond SMFO, inv. č. 73

fond SMFO, Franciskaneum + historie náletu v r. 1944

fond SMFO, Vzpomínky sester

fond SMFO, *Řehole a konstituce Kongregace milosrdných sester III. řádu sv. Františka z Assisi*. Opava 2009, s. 59.

Fakultní nemocnice v Olomouci, Oddělení centrální spisovny

fond Osobní spisy, kart. 1

fond Osobní spisy, kart. 2

fond Řádové ošetrovatelky, kart. 1

b) Literatura

BARTLÍK, Stanislav. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno 2007.

Dokumenty II. Vatikánského koncilu. Kostelní Vydří 2002.

FOLTÝN, Dušan – SOMMER, Petr – VLČEK, Petr. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997.

HAVLÍČKOVÁ, Helena. *Dědictví, kapitoly z dějin komunistické perzekuce v Československu 1948–1989*. Olomouc 2008.

HRUDNÍKOVÁ, Mirjam (ed.). *Řeholní život v českých zemích*. Kostelní Vydří 1997.

JAKŠIČOVÁ, Dana. *Dcery své doby 1851–1938 (1950)*. České Budějovice 2012.

JAKŠIČOVÁ, Dana. *Konec času jistoty*. České Budějovice 2018.

JAKŠIČOVÁ, Dana – NOVOTNÝ, Miroslav. *Služebníci pod zákonem*. České Budějovice 2021.

KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1953–1966*. Praha 1992.

KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu*. 2. vyd., Praha 1990.

KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu (1948–1953)*. Brno 1993.

KLVAČOVÁ, Renáta. *Václav Vejvodský*. Olomouc 2020.

PĚNČEV, Vladimír – RYCHLÍK, Jan. *Dějiny českých zemí*. Praha 2018.

RYNEŠ, Václav. *Český stát a náboženství*. Praha 2021.

ŠAFAŘÍK, Pavel Josef. *Slovanské starožitnosti*. Praha 1862.

TESAŘ, Petr. *Bratři Petr a Leopold Klosovi*. In: Opava, Sborník k dějinám města, 3, Opava 2003.

TUČKOVÁ, Kateřina. *Bílá Voda*. Brno 2022.

VLČEK, Vojtěch – TESAŘ Petr. *Ženské řehole za komunismu (1948-1989)*. Olomouc 2005.

Další zdroje

CARTER C., Kit – MUELLER, Robert. *Combat Chronology 1941–1945*. In:
<https://media.defense.gov/2010/May/25/2001330283/-1/-1/0/AFD-100525-035.pdf>
[cit. 16. 3. 2023].

GECOVÁ, Štěpánka. *Dějiny Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka a její písemnosti 1844–1970*. Olomouc 2002 (Diplomová práce).

KOVÁŘ, Václav. *Sestra Hyacinta (Mária) Dubanová*. In:
<https://www.pametnaroda.cz/cs/dubanova-sestra-hyacinta-maria-20220715> [cit. 11. 4. 2023].

KRAVAR, Zdeněk. *Urbánek Jindřich*. In: <https://www.opava-city.cz/cz/mesto-urad/omeste/osobnosti/lekari/urbanek-jindrich.html> [cit. 7.4. 2023].

LUCUK, Vít. *Anna Šťastná (sestra Dobromila)*. In: <https://www.pametnaroda.cz/cs/stastna-sestra-dobromila-anna-20110414-0> [cit. 11. 4. 2023].

Narizení vlády č. 19/1956 Sb. In:
<https://cse.google.com/cse?cx=015489265366623571386%3Aaizzrwwg3bmqm&q=19%2F1956&ok.x=0&ok.y=0> [cit. 25. 4. 2023].

Peněžní reforma. In:
https://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/5_menova_politika_v_podrucu_direktivniho_planovani/1_penezni_reforma [cit. 14. 4. 2023].

TESAŘ, Petr. *Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka na severní Moravě a ve Slezsku 1844–1938*. Opava 2000 (Magisterská diplomová práce).

Ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské. In:
https://www.mzv.cz/file/198493/Microsoft_Word___Dekret2srpna.pdf [cit. 6.4. 2023].

MĚSÍC, Cyril. *Přesuny knih v kroměřížském zámeckém knihovním fondu v historii*. In (ed.): *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: sborník z 19. odborné konference Olomouc, 20. - 21. října 2010*. Olomouc 2011. Dostupné na:
<https://kba.vkol.cz/uploads/composer/56yyv1wt5i-Mesic.pdf> [cit. 18.1. 2023].

Richter Alois – archivář, spisovatel, středoškolský profesor. In: <https://www.sgo.cz/osobnosti-a-absolventi-slovanskeho-gymnazia/richter-alois-archivar-spisovatel-stredoskolsky-profesor> [cit. 18.1. 2023].

Seznam příloh

Alois Richter

První díl kroniky kongregace

Druhý díl kroniky Kongregace

Obrazová příloha

Tabulky k válečným škodám

Alois Richter

Narodil se 19. listopadu 1884 v obci Mohelnice na Moravě.²³⁹ V roce 1903 zakončil studium na Slovanském gymnáziu v Olomouci s výborným prospěchem, což mělo za důsledek, že byl jedním z nejmladších studentů ve svém ročníku na olomoucké bohoslovecké fakultě. Pátého července roku 1907 byl arcibiskupem Bauerem ordinován v olomoucké katedrále svatého Václava, po vysvěcení se stal kaplanem ve Štemberku a poté v Prostějově. O čtyři roky později se stal vikářem kolegiálního kostela u svatého Mořice v Kroměříži.²⁴⁰ V Kroměříži následně působil mimo jiné i jako ředitel arcibiskupského archivu a ředitel knihovny v období let 1937–1946. Během svého života učil na kroměřížských středních školách a byl autorem odborných textů.²⁴¹ Mimo to navíc sepsal a vlastním nákladem vydal několik knih (*O pastoraci mezi studenty; O Ježíši Kristu; V soumraku lidstva*). Pod pseudonymem nebo bez jména rovněž zveřejňoval různá kázání.²⁴²

Svou činností se však pro budoucí generace měl stát zcela nepostradatelným právě v letech svého působení na pozici ředitele kroměřížské knihovny v arcibiskupském zámku, neboť stál za založením knihovny v místnosti za Manským sálem, v níž byly v průběhu druhé světové války uschované „nejcennější, politicky závadné, knihy významných vlastenců. Byly dány do 2. řady, aby nebyly vidět.“²⁴³ Ke konci druhé světové války nechal A. Richter tutéž knihovnu z bezpečnostních důvodů před poškozením přestěhovat do sklepních prostorů.²⁴⁴ Alois Richter zemřel „*tiše a po těžké chorobě*“ 18. července 1958 v Tovačově.²⁴⁵ Dosavadní řádky se zabývaly autobiografií A. Richtera. Na základě dostupných historických materiálů lze popsat i jeho osobnost.

Ze zápisků v kronice kongregace je patrné, že měl dvě starší sestry, Růženu (S. Adalberta) a Vilmu (S. Elvíra). Obě sestry byly řeholní řeholnicemi. Zatímco Růžena byla členkou

²³⁹ Richter Alois – archivář, spisovatel, středoškolský profesor. In: <https://www.sgo.cz/osobnosti-a-absolventi-slovanskeho-gymnazia/richter-alois-archivar-spisovatel-stredoskolsky-profesor> [cit. 18. 1. 2023].

²⁴⁰ Obrazová příloha, obr. č. 1.

²⁴¹ Osobní archiv autora práce, e-mailová korespondence s Mgr. Vít Němec, Ph.D. [cit. 18. 1. 2023].

²⁴² Obrazová příloha, obr. č. 1.

²⁴³ MĚSÍC, Cyril. Přesuny knih v kroměřížském zámeckém knihovním fondu v historii. In (ed.): *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: sborník z 19. odborné konference Olomouc, 20. - 21. října 2010*. Olomouc 2011, s. 160. Dostupné na: <https://kba.vkol.cz/uploads/composer/56yyv1wt5i-Mesic.pdf> [cit. 18. 1. 2023].

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ Obrazová příloha., obr. č. 2.

kongregace popisované v práci, Vilma působila jako literární učitelka dominikánek.²⁴⁶ Bližší vztah měl s Růženou. Píše o ní jako o prosté, oduševnělé, láskyplné, pracovité služebnici s klidnou, starostlivou, tichou a ukázněnou povahou.²⁴⁷

Podle vlastností, kterými popisuje svou sestru Růženu, můžeme odhadovat, že byl vychováván v nábožensky založené rodině, tudíž že oplýval alespoň podobnými osobnostními rysy. Fakt, že byly obě sestry řeholicemi a že Richter byl vikářem, znamená, že všichni tři zasvětili svou existenci náboženskému životu. Z Richterových subjektivních postojů v kronice je možno cítit nelibost z odklonu společnosti od kladných lidských hodnot, jako například láskyplnost, klidnost, střídmost, skromnost, ohleduplnost či pracovitost. To znamená, že tyto lidské vlastnosti byly pro A. Richtera v jeho životě mimořádně důležité.

²⁴⁶ Česká kongregace sester dominikánek. AK Opava, inv. č. 72, Richter, Alois, *Kronika 1. díl 1844–1938*, s. 6a.

²⁴⁷ AK Opava, inv. č. 72, Richter, Alois, *Kronika 1. díl 1844–1938*, s. 8a, 9a.

První díl kroniky kongregace

Byť se dějiny sledované kongregace opírají i o další důležité archiválie, kronika zaujímá mezi všemi studovanými materiály nepostradatelné místo. Jedná se o souhrnný zdroj informací popisující vznik a následný historický vývoj kongregace až do druhé poloviny 20. století. Kronika byla sepsána již zmíněným Aloisem Richterem v roce 1942 v Kroměříži a věnovala se období let 1844–1942.²⁴⁸

První knižní díl kroniky popisuje dějiny kongregace od roku 1844 do 1938. Je členěn do čtyř hlav, v nichž Richter popisuje historii kongregace. První hlava je věnovaná období 1844–1868, tedy samotným počátkům a založení kongregace. Richter zde píše i o osobě provinciála P. Klosseho, který svým vlivem umožnil sestřám nově vzniklého řádu setrvat v Opavě, i když jim původně městská rada hrozila vykázáním z obce.²⁴⁹ Předmětem druhé hlavy je období „*Rozvoje a zdokonalování 1869–1894*“ a život třetího komisaře, generálního vizitátora sester a provinciála minoritů, Florence Queise.²⁵⁰ Ve třetí hlavě je popsána fáze vzrůstu kongregace 1890–1920,²⁵¹ ve čtvrté a poslední hlavě se pak Richter zabývá popisem „doby nejnovější“ až do roku 1938. Tato část kroniky je pro studium velice důležitá, neboť je v ní zachycena časová etapa, v níž sám Richter žije, a kterou navíc nazývá obdobím vnější i vnitřní krize.²⁵² Tím je možné zkoumat případný vliv dané společenské situace na samotného autora.

Kronika je dále ke svému konci rozšířena o několik dalších částí. Veškerým laikům i řeholním sestřám je věnována pasáž popisující „*úzký přehled historie lásky k bližnímu*“ s přihlédnutím spíše ke starosti o nemocné, o sirotky a k výchově mládeže.²⁵³ Počátkem této lásky byla samozřejmě dobročinnost Ježíše Krista,²⁵⁴ jež sílila v období apoštolské.²⁵⁵ Významnou změnou se staly jednotlivé křížové výpravy, které stály za rozšířením péče o nemocné

²⁴⁸ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 61, *Dr. Alois Richter. Kronika Kongregace milosrdných sester III. řádu sv. Františka, Kroměříž, MCMXLII, strojopis, česky, počet číslovaných stran 450.*

V archivu kongregace se nacházejí i její strojopisné doslovné kopie, jež jsou pro badatelskou práci vhodnější. Originální kronika totiž byla sice psána na stroji, avšak ve formátu normostrany a bez vazby uložena v deskách. Strojopisné kopie originálního vydání kroniky byly zhotoveny v jednotlivých sedmi dílech, členěných podle časového vymezení a dějin jednotlivých řeholních domů ve formátu knihy s pevnou vazbou a většinou s další alespoň jednou stejnou kopií navíc – až na 2. díl, ten byl vyhotoven v kopii pouze jedinkrát.

²⁴⁹ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 72, *Kronika, 1. díl (1844–1938)*, s. 27.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 56, 57.

²⁵¹ Tamtéž, s. 102.

²⁵² Tamtéž, s. 141.

²⁵³ Tamtéž, s. 192.

²⁵⁴ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 72, *Kronika, 1. díl (1844–1938)*, s. 193.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 196.

na Západě i Východě, byť měly i svá negativa. Na dalších sedmi stranách jsou vypsány a jednoduše charakterizovány řády, jež se starostí o nemocné zabývaly.²⁵⁶

Následuje téměř třístránkový přepis nařízení a stanov odpovídající svaté řeholi od generálního vizitátora, Florence Queise z roku 1878.²⁵⁷ Autor kroniky tyto stanovy řadí v kronice až za okružní list z roku 1890 téhož generálního vizitátora.

Téměř v závěru kroniky A. Richter věnuje několik stránek definici kongregace a jejího zřízení. Rozlišuje jednotlivé typy kongregací, připomíná otázku konstitucí, vysvětluje podmínky pro vstup do kongregace, podstatu skládaných slibů, volební procesy a správu vně řádu.²⁵⁸ Na úplném závěru kroniky se nachází dalších jedenáct stran, které jsou však odlišně číslované, totiž 1a – 11a. Text na těchto stranách se jeví jako velmi subjektivní. Richter v první řadě upřesňuje důvod sepsání kroniky „*Několik těchto řádků je, sestřičko naše přemilá, psáno jen pro Tebe.*“²⁵⁹ Kronika byla darem pro sestru Růženu (S. Adalbertu), neboť dovršila 64 let svého života, z nichž 42 let působila v řádu.²⁶⁰ Lze se taktéž domnívat, že sepsání kroniky mohlo být určitým poděkováním Adalbertě za její péči v době, kdy osobně strávil nějaký čas v opavském ústavu pro duševně nemocné, o němž sám hovořil jako o blázinci a v němž Adalberta zpočátku pracovala. Pobyt pro něj byl pomyslnou oázou klidu.²⁶¹ Taktéž se v této části na několika místech zmiňuje o osobním životě.²⁶² Nakonec své dílo zakončil přáním, aby byla kronika využita k boží cti a k blahu kongregace, bude-li na to dostatek sil.²⁶³

Při snaze zodpovědět otázku, jak se odráží rozpoložení společnosti v sepisování kroniky, je nutné si uvědomit, že tomu bylo téměř šest měsíců, kdy byl zabit zastupující říšský protektor protektorátu Čechy a Morava Reinhard Heydrich a kdy byly vykonány represivní tresty v podobě vyhlazení obyvatel dvou v českých obcích.

Jistým obrazem Richterova vnímání válečné společnosti let 1939–1942 může být pasáž, v níž se pokouší vysvětlit svou volbu pojmenování čtvrté hlavy kroniky, tedy období krize. Je toho názoru, že pro pochopení nynější situace je nutné se podívat zpět do historie. Vrací se k Velké francouzské revoluci a k období po první světové válce. Tato období podle něj trpěla

²⁵⁶ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 72, *Kronika, 1. díl (1844–1938)*, s. 207.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 223.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 228.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 1a.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 10a.

²⁶¹ Tamtéž, s. 9a.

²⁶² Tamtéž, s. 7a.

²⁶³ Tamtéž, s. 11a.

absencí správných, spravedlivých a pevných základů, což v lidech vyvolávalo rozhořčení.²⁶⁴ Ve své kritice zachází však dál: „*Podvrtní živlové přirklí katolíkům jen tolik práv, kolik si sami dobudou. Boj proti církvi byl nový vymožený pokrok. Duchovní osoby byly tupeny a snižovány. Nastal zmatek v myšlení.*“ Vůbec tím největším problémem byl fakt, že „*v této době varu a tvoření nového světa byli zase slaboši na vedoucích a směrodatných místech.*“²⁶⁵

Kronika je tak tvořena nejen přepisy spisů týkajících se vzniku a vývoji kongregace, korespondence mezi provinciály a generální představenou řádu, ale i citacemi liturgických textů, knižních textů,²⁶⁶ dokladů z kroměřížského arcibiskupského archivu²⁶⁷ či jiných interních dokumentů, jako jsou například okružní listy nebo *Catalogus cleri*.²⁶⁸ Kromě faktografických informací se v kronice nachází invokace,²⁶⁹ skutky Ježíše Krista a apoštolů, zprávy o historii péče o chudé a nemocné v proměnách času i osobní názory.²⁷⁰ Richter byl zcela nesporně duchovně založený člověk. Psal kroniku, která se však podobá až odborné práci. I přesto se v ní často reflektují jeho morální přesvědčení. S tímto vědomím je možné spekulovat, zda mohlo být dané dílo vytvořené nejen za účelem informativním, nýbrž i vzdělávacím, byť sám přiznává určité nedostatky kroniky, tj. postižení dobou i lidskou nedokonalost.²⁷¹ První díl byl vytvořen čistě pro potřeby kongregace. Richter se nikde nezmínil, že by mělo jít o informační pramen pro širokou veřejnost, což dokazují i poslední řádky díla. Tudíž si lze myslet, že kronika mohla sloužit i jako jistý nábožensky edukační zdroj pro řádové sestry sledované kongregace.

²⁶⁴ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 72, *Kronika, 1. díl (1844–1938)*, s. 143.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 144.

²⁶⁶ ŠAFARÍK, Pavel Josef. *Slovanské starožitnosti*. Praha 1862.

²⁶⁷ Viz opis stanov bratrstev u kostela Menších Bratří Konventuálů v kroměřížském arcibiskupském archivu.

²⁶⁸ Katalog kněžstva v určité diecézi, který mimo jiné obvykle obsahuje i statistiku, popřípadě výčty řeholníků a řeholnic jednotlivých řádů a kongregací a v rámci nich podle jednotlivých domů. Vycházel tiskem každý rok.

²⁶⁹ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 72, *Kronika, 1. díl (1844–1938)*, s. 10.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 197.

²⁷¹ Tamtéž, s. 6.

Druhý díl kroniky kongregace

Druhý díl kroniky je svou členitostí poněkud jednodušší. Obsah je koncipován popisem událostí, jež se odehrály v jednotlivých letech.²⁷² Každý rok je sám sobě kapitolou. Jsou zde zachyceny léta 1939 až 1971. Na rozdíl od prvního dílu není jasné, kdy přesně byl sepsán, ani kdo je jeho autorem. U první nezodpovězené otázky alespoň víme, od kdy se kronika začala psát. Původce textu, v tomto případě se s ohledem na řádová pravidla jedná o autorku, se hned na úvodní straně nechává slyšet, že se žádné záznamy až do roku 1986 neprováděly.²⁷³ Celé dílo je tak vytvořeno retrospektivně. To potvrzuje zápis ze strany č. 48, jež nám poskytuje informace k využití řeholních domů v období druhé světové války; konkrétně v roce 1944 „*domy byly vráceny sice, ale se značným poškozením po válce.*“²⁷⁴ Zpětné dopisování událostí má svou nevýhodu, určité vzpomínky mohou být časem zkreslené. Jelikož není autorství druhého dílu kroniky známo, je možné pracovat se skutečností, že pozici historika v řádu vždy zastávala buďto generální představená,²⁷⁵ nebo generální tajemnice.²⁷⁶ Záznamy jednotlivých roků vždy obsahují alespoň seznam sester, které z řádu vystoupily a zemřely. Běžně se taktéž zapisovaly obláčky vstupujících sester do řádu, a to až do roku 1950 včetně. Od roku 1950 „*nebylo možné přijímat dorost.*“²⁷⁷ Dále se v zápisech běžně objevovaly zmínky o sestřích, jež skládaly první nebo věčné sliby, a o těch, které vystoupily z řádu, někdy i s odůvodněním odchodu. Téměř vždy se objevují zprávy o pohybu sester mezi domy, v nichž sestry pracovaly. Pokud byl v nějakém ústavu nedostatek sester k plnění řeholní činnosti, došlo k přesunu sestry na ono pracoviště a k záznamu do kroniky. Nacházejí se zde i sdělení o zdravotním stavu a průběhu léčby sestry, pokud se potýkala s nějakým zdravotním problémem.²⁷⁸ Sporadicky je text proložen informacemi o vizitacích,²⁷⁹ jednáních a výsledcích kapitul,²⁸⁰ zápisy z provinčních rad a výsledky voleb v rámci tohoto orgánu v kongregaci,²⁸¹ modlitbami k Vánocům,²⁸² jubilejní modlitbou k 100. výročí založení kongregace²⁸³ či smutečními oznámeními.²⁸⁴ Výjimečně je zde přidána stručná majetková zpráva kongregace

²⁷² AK Opava fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika, 2. díl (1938–1971)*.

²⁷³ Tamtéž, s. 1.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 48.

²⁷⁵ JAKŠIČOVÁ, Dana. *Dcery své doby 1851–1938 (1950)*. České Budějovice 2012, s. 181.

²⁷⁶ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 72, *Kronika, 1. díl (1844–1938)*, s. 77.

²⁷⁷ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika, 2. díl (1938–1971)*, s. 49.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 38.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 28.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 60, 64, 68.

²⁸¹ Tamtéž, s. 10.

²⁸² Tamtéž, s. 19.

²⁸³ Tamtéž, s. 45.

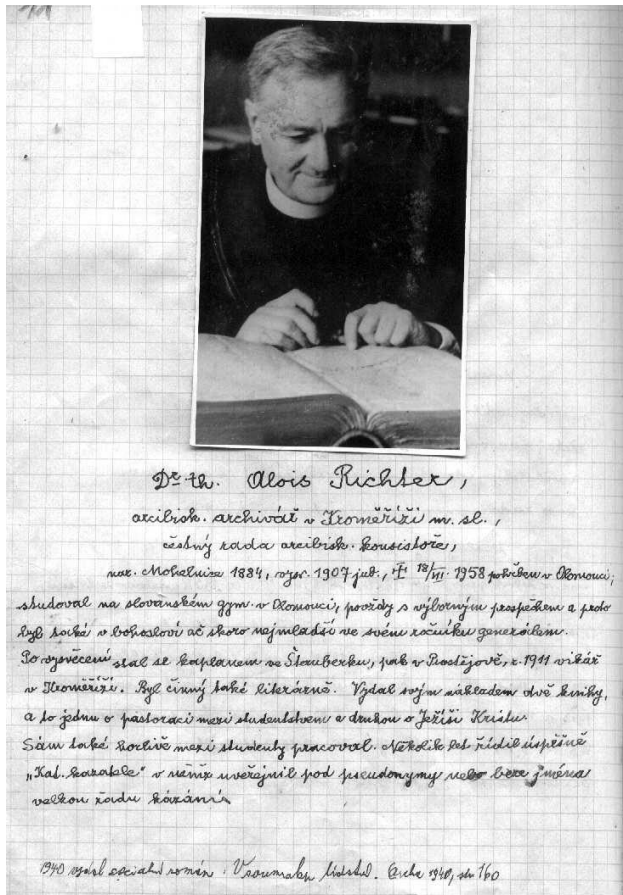
²⁸⁴ Tamtéž, s. 22.

(ke dni 31. 12. 1946) a úzký výčet bodů nových konstitucí z roku 1969.²⁸⁵ Až do 50. let 20. století jsou zápisy rozepisovány podrobněji. Od této doby si pak nelze nevšimnout, že se většina popisů jednotlivých let zužuje na pouhé seznamy jmen sester, pokud se ovšem v daném roce neodehrálo vyloženě něco podstatného, co by stálo za zmínku v kronice. Takový přístup lze vysvětlit vlivem vládnoucího režimu. Hned na první pohled je jasné, že kroniku psala jiná osoba. Druhý díl byl pojat čistě informativně a byl sepsán s několikaletým zpožděním.

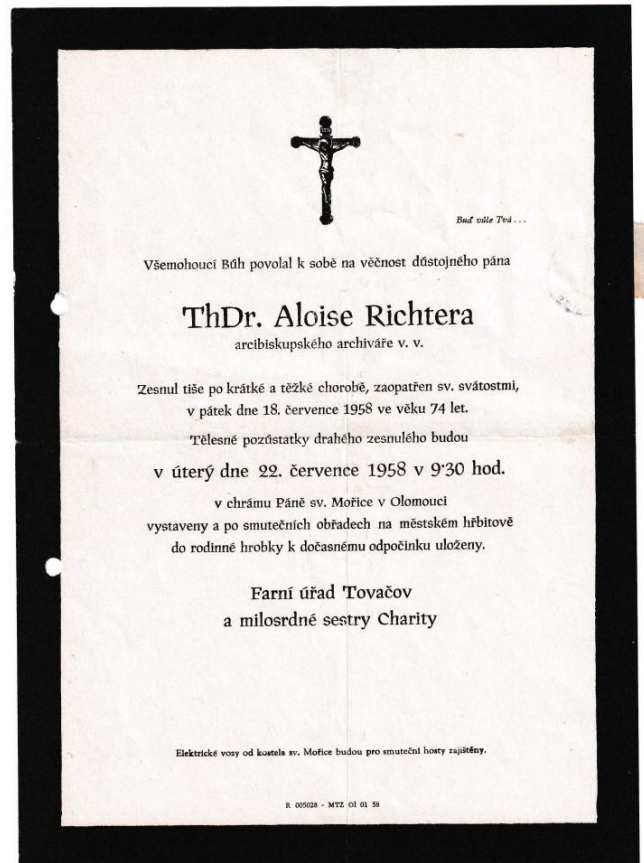
²⁸⁵ AK Opava, fond SMFO, inv. č. 73, *Kronika, 2. díl (1938–1971)*, s. 77, 120.

Obrazová příloha

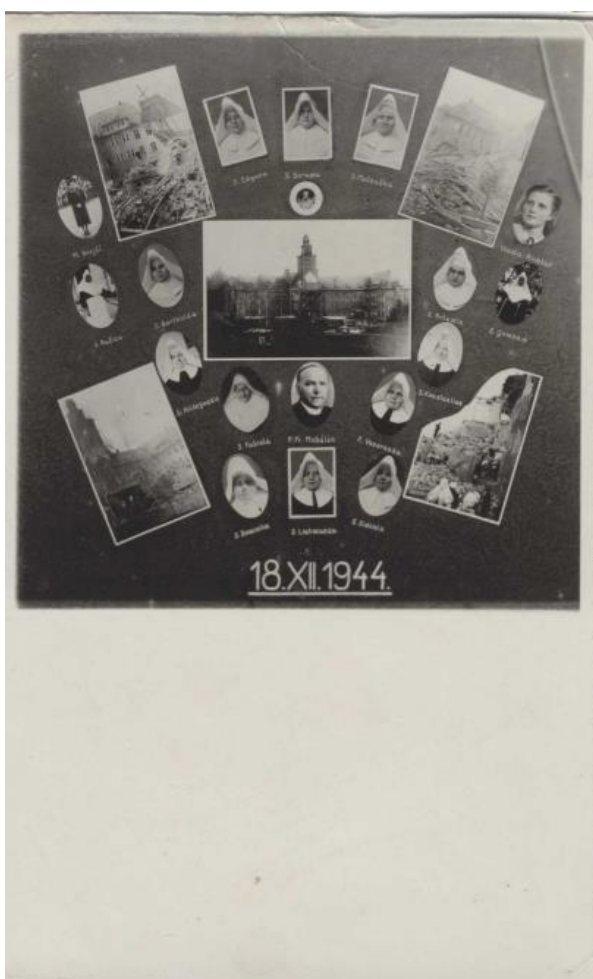
Obrázek 1: Medailonek Aloise Richtera

Obrázek 2: Smuteční oznámení

Fotografické snímky náletu z 18. prosince 1944

Tabulky k válečným škodám

Tabulka 1: Soupis majetku německé a sovětské armády

	Německý majetek	Sovětský majetek	Celkem
Židle	144	108	252
Stůl	4	18	22
Skříň	28	0	28
Sedací souprava	0	10	10
Zrcadlo	0	7	7
Postel	2	5	7
Matrace	0	3	3
Polštář	0	4	4

Tabulka 2: Soupis válečných škod klášteru v Hradci nad Moravicí

	Hlava první	Hlava druhá	Hlava třetí
Šatstvo, prádlo, obuv	21 700,- Kčs		
Bytové zařízení, zásoby	3 870,- Kčs		
Živý inventář		1 800,- Kčs ²⁸⁶	
Stroje, nářadí		1 270,- Kčs	
Obytné budovy		15 000,- Kčs	
Hospodářské budovy		4 000,- Kčs	
Jiné nemovitosti			7 500,- Kčs ²⁸⁷
Úhrnem	25 570,- Kčs	22 070,- Kčs	7 500,- Kčs
Celkem	55 140,- Kčs		

²⁸⁶ Koza (900,- Kč), 6 slepic (420,- Kč), 12 králíků (480,- Kč)

²⁸⁷ 5 ovocných stromů (4 500,- Kčs), oplocení (3 000,- Kčs)

Tabulka 3: Souhrn válečných škod klášteru ve Slavkově u Opavy

	Hlava první	Hlava druhá	Hlava třetí
Šatstvo, obuv	194 000,- Kčs		
Bytové zařízení, zásoby	37 000,- Kčs		
Živý inventář ²⁸⁸		92 600,- Kčs	
Vozidla		24 000,- Kčs	
Stroje, nářadí		28 000,- Kčs	
Obytné budovy		15 000,- Kčs	
Jiné nemovitosti			5 000,- Kčs
Úhrnem	231 000,- Kčs	159 600,- Kčs	5 000,- Kčs
Celkem	395 600,- Kčs		

Tabulka 4: Souhrn válečných škod klášteru v Osoblaze

	Ztráty úhrnem
Ošacení, prádlo, obuv	150 000,- Kčs
Bytové zařízení, zásoby	291 555,- Kčs
Peníze a cenné předměty ²⁸⁹	100 000,- Kčs
Živý inventář ²⁹⁰	1 880,- Kčs
Vozidla	1 000,- Kčs
Stroje, nářadí	10 100,- Kčs
Obytné budovy	503 000,- Kčs
Celkem	1 057 565,- Kčs

²⁸⁸ Tři krávy, 10 prasat, 60 slepic a 60 králíků.

²⁸⁹ Výlučně se jedná o šperky chovanců.

²⁹⁰ 20 slepic a 12 králíků.

Tabulka 5: Souhrn válečných škod Mateřince v Opavě, ulice Kylešovská 8.

	Ztráty úhrnem
Ošacení, prádlo ²⁹¹	163 000,- Kčs
Bytové zařízení, zásoby	63 890,- Kčs
Stroje, nářadí	39 425,- Kčs
Obytné budovy ²⁹²	129 416,- Kčs
Jiné nemovitosti	50 000,- Kčs
Celkem	445 731,- Kčs

Tabulka 6: Souhrn válečných škod ošetřovatelské školy v Opavě, ulice Olomoucká 84.

	Ztráty úhrnem
Bytové zařízení, zásoby	566 364,- Kčs
Stroje, nářadí	300 750,- Kčs
Obytné budovy	1 028 380,- Kčs ²⁹³
Hospodářské budovy	8 000,- Kčs
Jiné nemovitosti ²⁹⁴	48 000,- Kčs
Celkem	1 951 494,- Kčs

²⁹¹ Poškozené ošacení a prádlo pro 204 sester. Včetně sester ošetřovatelské školy.

²⁹² Zahrnuté škody na výše zmíněné obytné budově (novostavba), kapli, dílně a kůlně.

²⁹³ Srov. AK Opava, fond SMFO, krabice 61, inv. č. 171, *Válečné škody*, nefoliováno. Válečné škody, Milosrdné sestry III. řádu sv. Františka v Opavě, Franciskaneum, Olomoucká 84, škoda na budovách.

²⁹⁴ Totéž oplocení, k tomu je dále připočteno 23 stromů a 8 pařenišť.